

Economisch-Statistische Berichten

Klein-fruit en varkens

★

J. A. Pieterse van Wijck

De financieel-economische positie der
Nederlandse koopvaardij

★

Drs R. Burgert

Verhoogde aftrek voor lijfrentepremie of
besparingsvrijstelling bij de
Inkomstenbelasting?

★

Drs R. Kool

De organisatie der tropische ontwikkeling

★

Drs M. J. Schut

Enkele aspecten van de woningbouw

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

40e JAARGANG

No 1986

WOENSDAG 6 JULI 1955

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Verhuur van brandkasten en
kluizen voor grote administraties

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80
(3 LIJNEN)

EENDRACHTSWEG 11
ROTTERDAM

UW "HOME" OP REIS

De Rietschans - Nieuw-Loosdrecht
Tel. K 2958-556

Café-Restaurant

Een diner met Uw zakenrelaties slaagt bij ons altijd!

R. Mees & Zoonen

*Bankiers en
Assurantie-makelaars*

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen*

*Adviezen inzake
Levensverzekeringen
en Pensioencontracten*

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut
Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheck-rekening 260.34.
Redactie-adres voor België: Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 29,—, overige landen f 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.
No. 1977: f 2,—

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

Klein-fruit en varkens

Het lijkt wat vreemd in één adem de luxe en het oog strelende fruitsoorten, welke ons land voortbrengt, en een deel van onze veestapel, dat minder op uiterlijk schoon kan bogen, te noemen. Toch is er een aanleiding voor. Niet dat er gevaar bestaat, dat een deel van de reeds begonnen oogst van klein-fruit naar de varkens zal gaan. Zeker niet! Er is echter een golfbeweging in het economisch leven, welke bekend staat als de varkenscyclus. Welnu, bij het klein-fruit — deze groep tuinbouwproducten omvat aardbeien, frambozen, rode bessen, zwarte bessen, kruisbessen en bramen — is een golfbeweging van een sterk overeenkomstig karakter merkbaar.

Het verloop van een dergelijke cyclus is als volgt. Om de een of andere reden zijn de prijzen voor een artikel aan de hoge kant. Velen menen, dat dit zo zal blijven en werpen zich op de productie van dit artikel, teneinde snel rijk te worden. Zodra de sterk vergrote productie op de markt komt stort het prijspeil ineen. Illusies gaan in rook op en men gaat op een andere manier zijn geluk najagen. Het aanbod krimpt daardoor sterk in, het prijspeil komt weer hoger te liggen en het spel kan opnieuw beginnen.

Het uitgangspunt voor de golfbeweging vormt de schaarste aan klein-fruit in de eerste jaren na de oorlog. Deze zeer arbeidsintensieve teelt van luxe fruitsoorten was in de oorlog grotendeels verdwenen. Met name de Engelse jamindustrie had in die tijd juist een practisch niet te verzadigen vraag naar deze artikelen. Ondanks beheerste prijzen was de teelt zeer rendabel. De teelt van klein-fruit stond in het middelpunt van de belangstelling en werd allerwege gestimuleerd, zowel in Nederland als in Engeland.

Het gevolg was een vrij sterke toename van de productie na verloop van enige jaren. Rode bessen, het minst sterk gevraagde product, en aardbeien, het snelst groeiende gewas, leverden reeds in 1950 moeilijkheden op. Kort daarna volgden frambozen en in 1952 ontstond een catastrofe bij de afzet van zwarte bessen en kruisbessen.

De Nederlandse teelt is vanouds sterk gericht op export van klein-fruit in verwerkte toestand naar Engeland. Deze handel was reeds moeilijk door de opgezwollen Engelse productie en werd in het najaar 1951 nog verder bemoeilijkt door de Engelse invoerrestricties.

De moeilijke jaren werden bijna overal in West-Europa gevolgd door een inkrimping van de teelt. Gedeeltelijk werden inmiddels verouderde percelen niet vervangen, gedeeltelijk werden goede percelen geroid.

Tot nu toe is de zgn. varkenscyclus compleet aanwezig. Men zou echter verwachten, dat bij die soorten waarvan de aanplantingen niet snel verouderen, niet verder geroid zal worden dan tot het aanbod zo ver inkrimpt, dat gemiddeld een redelijke prijs wordt gemaakt. Indien de teelt een onderdeel uitmaakt van het gezinsbedrijf in streken met kleine bedrijven en grote gezinnen zal men het nog lang volhouden. Telers, die aangewezen zijn op vreemd personeel zullen bij de thans bestaande spanning op de arbeidsmarkt vlotter rooien. Dit is ook in grote lijnen de ontwikkeling.

Er is echter meer. De gunstige algemene conjuncturele toestand doet de vraag naar deze dure soorten fruit snel verruimen. Bovendien heeft Engeland de invoerbelemmeringen grotendeels opgeheven. Voorts zijn in de goedkope jaren nieuwe markten gevonden. De normaal ingekrompen productie ontmoet dus een veel levendiger geworden vraag en het gevolg laat zich raden: stijgende prijzen. De theoretische achtergrond wijkt op dit punt af van de varkenscyclus; het resultaat is echter hetzelfde. De cyclus zal voorlopig voortduren.

Een opnieuw in omvang toenemende teelt kan dus worden verwacht. Bij de aardbeien — dit gewas veroudert wel snel — is dit reeds het geval. Bij de andere soorten klein-fruit zal het nog wel wat jaren duren. Zolang zullen hoge prijzen de telers weer lokken. Als een fata morgana voor degenen onder hen, die er nu niet van kunnen profiteren en dit zo snel mogelijk wel willen doen?

Honselersdijk.

W. H. KEMMERS, econ. drs.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Klein-fruit en varkens, door Drs W. H. Kemmers	607	De organisatie der tropische ontwikkeling, door Drs R. Kool	615
De financieel-economische positie der Nederlandse koopvaardij, door J. A. Pieterse van Wijck	609	Enkele aspecten van de woningbouw, door Drs M. J. Schut	618
Verhoogde aftrek voor lijfrentepremie of besparingsvrijstelling bij de Inkomstenbelasting?, door Drs R. Burgert	614	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet	621
		Statistieken:	
		Bankstaten	622

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELLEN VAN DEZE WEEK

J. A. P. VAN WIJCK, De financieel-economische positie der Nederlandse koopvaardij.

In dit artikel wordt aan de hand van de jaarverslagen van elf rederijen een overzicht gegeven van de financieel-economische positie van de Nederlandse koopvaardij. Geconcludeerd wordt, dat de financiële positie zich ook in het jaar 1954 in gunstige zin heeft ontwikkeld. De intrinsieke waarde van het aandelenkapitaal is zeer hoog en overtreft in belangrijke mate de huidige koerswaarde der aandelen. De dividendpolitiek is zeer conservatief en beantwoordt niet in alle opzichten aan een juiste instelling tegenover aandeelhouders. De vraag rijst verder in hoeverre de gevolgde beleggingspolitiek der geldmiddelen in schatkistpapier e.d. economisch verantwoord is. De vervanging van de verouderde vlootten zal omstreeks 1960 een financieringstekort doen ontstaan; financiering van dit tijdelijk tekort door middel van aantrekken van vreemd kapitaal op speciale voorwaarden is, naast algemene verlaging van fiscale lasten, aan te bevelen. De verslaggeving laat nog altijd te wensen over en een behoorlijke voorlichting aan aandeelhouders is dringend gewenst.

Drs R. BURGERT, Verhoogde aftrek voor lijfrentepremie of besparingsvrijstelling bij de Inkomstenbelasting?

Een belangrijke verhoging van de van het belastbare inkomen aftrekbare lijfrentepremie is thans in discussie. Dit onderwerp is van veel belang voor degenen, die niet onder een bepaalde pensioenregeling vallen. Zij zouden daardoor feitelijk de gelegenheid krijgen belastingvrij te sparen. Schr. vraagt zich af, of het beslist nodig is, dat de fiscus de belastingvrijstelling alleen geeft, wanneer de besparing in de vorm van een lijfrentepremie bij een verzekeringmaatschappij wordt gestort. Besparingsvrijstelling in plaats van een verplichting tot het betalen van lijfrentepremies kan een belangrijke stimulans zijn tot enig herstel van de particuliere kapitaalvorming. Vergroting van de aftrek voor lijfrentepremies zou feitelijk neerkomen op een versterking van de transformatie van kapitaal, dat wel bereid zou zijn risico's te aanvaarden, tot niet risicodragend kapitaal. Deze versterking is volgens schr. niet in het belang van de structuur onzer samenleving. Hij meent dan ook, dat het voorgestelde alternatief voor de verruiming van de aftrek van lijfrentepremie op het belastbare inkomen ernstige overweging verdient. Teneinde het belang van de fiscus in dezen voldoende recht te doen wedervaren wordt een hoofdlijn van een daarbij te volgen mogelijke techniek door schr. aangegeven.

Drs R. KOOL, De organisatie der tropische ontwikkeling.

De gebrekkige structuur van de tropische volkshuishouding, de vertraagde reactiesnelheid van de tropische mens op economische mogelijkheden en de zwakke constellatie van het ambtelijk apparaat geven aan ieder ontwikkelingsplan een wel zeer wankel basis. Men heeft dan ook overal getracht voor de uitvoering van een welvaartsplan een organisatie, veelal ontwikkelingsmaatschappij genoemd, naast het ambtelijk apparaat in het leven te roepen. Schrijver bespreekt de diversiteit van mogelijkheden die er ligt t.a.v. de organisatie, de financiering en de bevoegdheden der ontwikkelingsmaatschappij en geeft een overzicht van de wijze, waarop de ontwikkelingsmaatschappijen van Puerto Rico en Venezuela zijn opgezet. Hij vraagt zich, wat de ontwikke-

ling der Overzeese Rijksdelen betreft, af, of: 1. oprichting van een ontwikkelingsmaatschappij als zelfstandig uitvoerende instantie geen overweging verdient; 2. oprichting van een dergelijk zelfstandig orgaan met goed omschreven status niet de beste mogelijkheid zal bieden om economische ontwikkeling en intern-politieke ontwikkeling als twee verschillende grootheden te zien; 3. een dergelijk orgaan niet het beste de belangstelling van het bonafide particuliere initiatief kan opwekken; 4. dit orgaan niet de aangewezen instantie is om de rol van het bankwezen in de ontwikkelingsperiode te regisseren en 5. de overzeese partners niet een ontwikkeling à la Puerto Rico aandurven.

Drs M. J. SCHUT, Enkele aspecten van de woningbouw.

Schrijver duidt voor de periode 1950-1954 het economisch verband aan tussen het aantal voltooide woningen enerzijds en die factoren, op welke veranderingen het aantal voltooide woningen reageert, anderzijds. Geconcludeerd wordt: 1. een stijging c.q. daling van het aantal begonnen woningen zal na enige tijd leiden tot een stijging c.q. daling van de bouwtijd; 2. een verandering van de bouwtijd heeft een afzonderlijke invloed op het aantal woningen in uitvoering en werkt met de invloed van het aantal begonnen woningen cumulatief; 3. een stijging c.q. daling van het aantal begonnen woningen plant zich steeds degressief voort naar de voltooiing, waardoor de fluctuaties der voltooide woningen geringer zijn dan die der begonnen woningen; de fluctuaties van het aantal woningen in uitvoering zullen in meerdere mate worden veroorzaakt door fluctuaties van het aantal begonnen dan van het aantal voltooide woningen; 5. de fluctuaties van de bouwtijd zullen die van het aantal woningen in uitvoering met een zekere vertraging, korter dan de bouwtijd, volgen; 6. naarmate de fluctuaties van het aantal woningen in uitvoering groter zijn zullen de fluctuaties van de bouwtijd eveneens groter zijn.

— SOMMAIRE —

J. A. PIETERSE VAN WIJCK, La situation économique et financière de la flotte marchande néerlandaise.

L'auteur analyse la situation économique et financière de la flotte marchande néerlandaise, en se basant sur les rapports annuels de 11 armements. La situation financière s'est développée de manière favorable en 1954.

Drs R. BURGERT, Augmentation du montant déductible comme prime de rente viagère ou dispense de l'impôt sur les revenus des montants épargnés.

On envisage une augmentation importante du montant déductible de l'impôt, sur les revenus à titre de prime de rente viagère. L'auteur propose également une dispense de l'impôt sur les revenus pour des montants épargnés.

Drs R. KOOL, L'organisation du développement des régions tropicales.

La création d'une société de développement dans les pays tropicaux est généralement nécessaire à la réalisation d'un plan de bien-être. L'auteur examine les possibilités financières et d'organisation d'un pareil organisme.

Drs M. J. SCHUT, Quelques aspects de la construction d'habitations.

L'auteur recherche, pour la période 1950-1954, les relations économiques entre le nombre d'habitations achevées et les facteurs dont les modifications influent sur le nombre d'habitations.

De financieel-economische positie der Nederlandse koopvaardij

Voor de vijfde achtereenvolgende maal heb ik aan de hand van de jaarverslagen van de voornaamste Nederlandse rederijen een overzicht samengesteld van de financieel-economische positie der Nederlandse koopvaardij. Dank zij de medewerking van de Directie van een tweetal rederijen is dit overzicht thans gebaseerd op de jaarverslagen van elf in plaats van negen rederijen, zoals dit in vorige jaren het geval was. Het overzicht omvat thans: de H.A.L., K.J.C.P.L., K.R.L., K.P.M., V.N.S., van Nievelt, van Ommeren, Oostzee, Hilligersberg, S.M.N. en K.N.S.M.

De hiernavolgende geconsolideerde cijfers worden gegeven onder hetzelfde voorbehoud als gesteld in vorige jaren, nl. dat de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat bedragen welke inhoud niet volkomen identiek is, bij elkaar zijn opgeteld en in de geconsolideerde balans en verlies- en winstrekening onder één hoofd zijn gegroepeerd. De fout, die hierdoor gemaakt zou kunnen worden, is evenwel niet van invloed op de hiernavolgende conclusies.

Over het algemeen kan gesteld worden dat het jaar 1954 voor de scheepvaart niet ongunstig is geweest; de gunstige ontwikkeling van de wereldconjunctuur heeft ook voor de Nederlandse rederijen gezorgd voor de mogelijkheid tot versteviging van de financiële positie. Dat de betrokken rederijen van deze mogelijkheid geprofiteerd hebben moge blijken uit onderstaande vergelijking van de geconsolideerde balansen per 31 December 1953 en 1954, gebaseerd op de jaarverslagen van elf rederijen, samen behorend 391 schepen met meer dan 2 mln BRT.

Balanspositie.

De geconsolideerde balans ziet er als volgt uit:

	Per 31 Dec. 1953	Per 31 Dec. 1954	Toe- neming	Afneming
(in duizenden guldens)				
Activa:				
Vloot (boekwaarde) a) ..	484.104	526.621	42.517	
Schepen in aanbouw ..	140.000	147.293	7.293	
Etablissements, voorra- den enz.	101.815	106.504	4.689	
Deelnemingen en vorder- ingen op deze onder- nemingen	76.836	92.227	15.391	
Geldmiddelen	654.179	678.279	24.100	
Overige actiefposten	216.436	223.022	6.586	
	1.673.370	1.773.946	100.576	
Passiva:				
Aandelenkapitaal	301.807	312.948	11.141	
Statut. of Algem. Reserve ..	103.158	111.308	8.150	
Reserve Div. Verplicht.	154.299	181.607	27.308	
Reserve Vlootvernieuw. b)	503.786	535.517	31.731	
Res. Periodieke Survey ..	41.560	52.862	11.302	
Assurantiereserve	65.079	70.360	5.281	
Overige reserves c)	32.871	42.005	9.134	
Overige passiefposten	470.810	467.339	—	3.471
	1.673.370	1.773.946	104.047	3.471

a) Hieronder begrepen enkele schepen onder vreemde vlag in eigendom bij dochterondernemingen van Phs. van Ommeren.

b) Hieronder is bij enkele rederijen eveneens de reserve voor vernieuwing van etablissements en binnenvaartuigen opgenomen.

c) Hieronder is alles opgenomen wat op de balansen met het woord „Reserve” wordt aangeduid.

Bovenstaande cijfers geven aanleiding tot het maken van de volgende bemerkingsen.

Vloot.

De boekwaarde van de vloot is in 1954 toegenomen met f 42.517.000, welk bedrag als volgt is ontstaan:

	Verkrij- gingswaarde	Afgeschre- ven	Boekwaarde
(in duizenden guldens)			
Per 31 Dec. 1953	1.399.841	915.737	484.104
Per 31 Dec. 1954	1.530.795	1.004.174	526.621
Toeneming	130.954	88.437	42.517

Deze toeneming is veroorzaakt door de aflevering resp. toevoeging aan de vloot van 21 nieuwe schepen, t.w.:

1 passagiersschip	7.512 BRT
12 vrachtschepen of pass./vrachts. .	54.161 BRT
8 kustvaartuigen (ben. 500 BRT)	3.976 BRT
21 schepen	65.649 BRT

en door afvloeiing van 5 verouderde schepen met een gezamenlijke tonnage van 15.592 BRT.

De boekwaarde van de vloot, omvattend 2.089.826, bedraagt f 526.621.000, hetgeen neerkomt op 34,4 pCt van de verkrijgingswaarde (historische kostprijs). Ter beoordeling van dit cijfer volgt hieronder een staatje, aangevende het verloop dezer waarde sinds 1950:

Per 31 Dec.	BRT	Verkrij- gings- waarde a)	Boek- waarde	Boek- waarde in pCt van verkrij- gings- waarde
(in duizenden guldens)				
1950	1.923.005	1.076.021	428.961	40,0
1951	1.985.419	1.188.789	435.301	36,7
1952	2.008.900	1.272.924	434.850	34,2
1953	2.039.769	1.399.841	484.104	34,6
1954	2.089.826	1.530.795	526.621	34,4

a) Ingerekende verkrijgingswaarde van de vloot van v. Nievelt, Goudriaan & Co gebaseerd op f 92 mln per 31 December 1954; overige jaren daarvan afgeleid.

De cijfers uit bovenstaande tabel tonen aan dat sinds 1950 de vloot dezer elf rederijen na aftrek van afgevoerde schepen per saldo is toegenomen met 166.821 BRT, met een verkrijgingswaarde per saldo van f 454.774.000. De boekwaarde is per saldo toegenomen met f 97.660.000, zodat als normale afschrijving een bedrag van f 357.114.000 in vier jaren tijds is geboekt. Ondanks de toevoeging van moderne tonnage aan hun vloten hebben de reders het noodzakelijk geacht de boekwaarde te verminderen van 40,0 pCt tot 34,4 pCt van de verkrijgingswaarde.

Uiteraard speelt bij de motivering, welke de reders tot deze versterkte afschrijving heeft aangespoord, de leeftijdsopbouw van de vloot een belangrijke rol. Aan de hand van de gegevens uit de elf jaarverslagen en van Lloyd's Register heb ik berekend dat de gemiddelde leeftijd van de vloot der elf rederijen 11½ jaar bedraagt, hetgeen vergeleken met het gemiddelde van de wereldkoopvaardijvloot niet ongunstig is te noemen. Daartegenover staat evenwel dat een aanzienlijk deel dezer vloten, nl. circa 25 pCt, gebouwd is in de oorlogsjaren 1943-1945, en het is een algemeen bekend feit, dat deze tonnage bedrijfs-economisch bezien niet meer mee kan in de concurrentie. Vandaar dan ook dat de reders zeer terecht op deze schepen een versnelde afschrijving toepassen.

De boekwaarde is bij de meeste rederijen ontstaan door op de verkrijgingswaarde (historische kostprijs) jaarlijks een bedrag in mindering te brengen, berekend op basis van de vervangingswaarde. Naast deze normale afschrijving worden jaarlijks, indien het winstsaldo dit toelaat, extra afschrijvingen toegevoegd aan een reserve voor vlootvernieuwing. De verhouding tussen verkrijgingswaarde en normale plus extra afschrijvingen blijkt uit onderstaande opstelling:

Per 31 Dec.	Verkrijgings- waarde	Normale en extra afschrij- vingen	Totale af- schrijving in pCt van de verkrij- gings- waarde
(in duizenden guldens)			
1950	1.076.021	868.052	81
1951	1.188.789	1.036.305	87
1952	1.272.924	1.253.085	99
1953	1.399.841	1.357.948	97
1954	1.530.795	1.539.691	101

Hieruit blijkt dus dat de normale en extra afschrijvingen tezamen thans méér bedragen dan de oorspronkelijke aanschaffingsprijs van de vloot. De conclusie is dus wel gewettigd dat de boekwaarde van de vloot dezer elf rederijen zeer laag is te noemen.

Schepen in aanbouw.

In de vijf jaren 1950-1954 werden door de reders verschillende orders voor nieuwbouw aan binnen- en buitenlandse werven verstrekt. Per 31 December 1954 was een bedrag van f 147.293.000 aan de werven betaald voor nog in aanbouw zijnde resp. in bestelling gegeven schepen. Volgens mededelingen in de jaarverslagen waren per 31 December 1954 in aanbouw resp. bestelling 49 schepen met een tonnage van ca 370.000 BRT. Wegens het ontbreken van de daartoe benodigde gegevens in de jaarverslagen van de meeste rederijen is niet bekend welk bedrag alsnog betaald moet worden op deze orders. Een globale schatting leert evenwel dat in de eerstvolgende jaren nog te betalen zal zijn een bedrag in de orde van grootte van f 300 mln. Zoals uit de hiernavolgende beschouwing over de geldmiddelen zal blijken, zijn de betrokken rederijen in staat aan deze verplichtingen uit eigen middelen te voldoen, ook al is de mogelijkheid niet uitgesloten dat bij een individuele rederij een tijdelijke financieringsspanning zal optreden.

Vlootvernieuwing.

Teneinde enig inzicht te verkrijgen in de financiële consequenties van het programma van vlootvernieuwing bij de in beschouwing genomen rederijen heb ik de leefrijdsdorp hanner vloten samengesteld en geanalyseerd. Uitgaande van de stellingen, dat:

- a. uit tonnage gebouwd vóór 1930, welke dus 25 of meer jaren oud is, dringend vernieuwing behoeft;
- b. in het algemeen schepen, welke in de periode 1930-1939 gebouwd zijn, maximaal 20 jaren economisch exploitabel zijn;
- c. schepen gebouwd in de jaren 1942 en daarna binnen 15 jaren vervangen zullen moeten worden, wil men de snelle ontwikkeling van de techniek kunnen bijhouden,

dan blijkt het vervangingsplan van de vloot, gebaseerd op de bruto-tonnages en zonder rekening te houden met de hogere snelheden van nieuwe eenheden, er als volgt uit te zien:

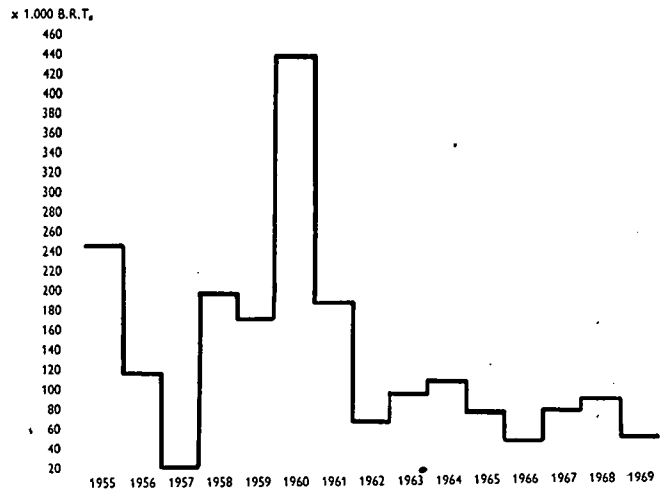
Gebouwd in de jaren:	Te vervangen in:	BRT-tonnage
vóór 1930	1955	247.000
1930-1931	1956	119.000
1932-1933-1942	1957	29.000
1934-1935-1943	1958	199.000
1936-1937-1944	1959	177.000
1938-1939-1945	1960	437.000
1940-1941-1946	1961	192.000
1947	1962	77.000
1948	1963	101.000
1949	1964	116.000
1950	1965	85.000
1951	1966	59.000
1952	1967	86.000
1953	1968	100.000
1954	1969	65.000

gehele vloot: 2.089.000

Grafisch voorgesteld ziet het vervangingsplan er uit zoals in de rechterkolom is aangegeven.

Uit dit vervangingsplan, hetwelk n.m.m. de realiteit vrij dicht benadert, blijkt dat de dringende vervanging van de meest verouderde tonnage, nl. die welke gebouwd is vóór 1930, 247.000 BRT omvat, dat is bijna vier maal

Schema van vervanging van de vloot van elf der voornaamste Nederlandse rederijen (gebaseerd op leeftijd der schepen)

zo veel als in 1954 aan nieuwe schepen aan de vloot is toegevoegd. In 1954 is, na aftrek van de opbrengst der voor sloop verkochte schepen, een bedrag van f 130.954.000 geïnvesteerd; dit zou betekenen, dat voor de vervanging van deze verouderde tonnage ca f 400 mln nodig zal zijn. Daar staat evenwel tegenover dat in 1957 slechts 29.000 BRT voor vervanging in aanmerking komt (als gevolg van het doorwerken der crisisjaren rond 1930). In het jaar 1960 zou niet minder dan 437.000 BRT voor vervanging rijp zijn. Deze enorme schommelingen wijzen reeds in de richting van een noodzakelijke vervlakkings van het vervangingsplan. In de scheepvaart is het evenwel niet raadzaam de vervanging naar een later tijdstip te verschuiven. De concurrentie, vooral die van de zijde van Duitsland, Japan en achtergebleven landen, die met moderne schepen een steeds groter wordend deel der wereldscheepvaart opeisen, noodzaakt tot vervroegde vervanging van scheepstypen, welke door hun bouw en snelheid niet mee kunnen.

Deze redenering volgend komt men tot de conclusie dat in de jaren 1955-1960 gemiddeld 200.000 BRT vervangen zou moeten worden, hetgeen een investering van een bedrag in de orde van grootte van f 300 à 400 mln per jaar zou betekenen. Het is niet waarschijnlijk te achten, dat de rederijen onder de huidige omstandigheden in staat zullen zijn dit bedrag op te brengen. Deze mening is gebaseerd op de volgende cijfers:

	1950	1951	1952	1953	1954
Vloot, verkrijgingswaarde	1.076.021	1.188.789	1.272.924	1.399.841	1.530.795
Schepen in aanbouw	73.182	75.664	149.173	140.000	147.293
Geldmiddelen	408.947	549.866	665.286	654.179	678.279
Toeneming t.o.v. voorafgaand jaar	1.558.150	1.814.319	2.087.383	2.194.020	2.356.367
		256.169	273.064	106.637	162.347

Deze tabel toont aan dat in de afgelopen vier jaren gemiddeld f 200 mln beschikbaar is geweest voor aankoop van schepen c.q. tijdelijke belegging. (Een relatief gering bedrag voor aflossing van leningen is buiten beschouwing gelaten). Ook al zou een deel van de beschikbare geldmiddelen in dit jaar of een der eerstvolgende jaren worden aangewend voor financiering van versnelde vervanging van verouderde tonnage, dan zal de financiering van de vervanging omstreeks 1960 toch een tekort veroorzaken.

Onlangs is door de Directeur-Generaal van Scheepvaart een commissie van ambtenaren en reders in het even geroepen, die het vraagstuk van de financiering

van de vervanging en uitbreiding der Nederlandse koopvaardijvloot heeft bestudeerd, gebaseerd op de gegevens van 35 scheepvaartmaatschappijen. Een gedeelte van het door deze commissie uitgebrachte rapport is in „E.-S.B.” van 2 Maart 1955 gepubliceerd ¹⁾. Deze commissie heeft becijferd dat in de periode 1946-1953 voor f 1.421.000.000 door de rederijen is geïnvesteerd en dat in de jaren 1953-1963 f 1.850.000.000 nodig zal zijn voor de financiering van de vervanging der vloot. De commissie besluit haar rapport met de aanbeveling om fiscale maatregelen te overwegen, welke de interne financiering van de scheepvaartbedrijven zouden kunnen bevorderen ²⁾.

Naar mijn mening is deze conclusie wel zeer voor de hand liggend en geldt deze niet alleen voor scheepvaartbedrijven maar voor alle ondernemingen met een kapitaalintensive structuur. Belastingverlaging, uitbreiding der faciliteiten zoals investeringsaftrek en desnoods meer vervroegde afschrijving willen alle ondernemers en het komt mij dan ook voor dat de fiscus in dezen geen discriminatie zal toepassen en voor de scheepvaartbedrijven uitzonderingen zal willen maken. Desalniettemin blijft het gewenst dat de fiscus eindelijk eens begrip toont voor de steeds groter wordende dispariteit tussen fiscale en bedrijfseconomische afschrijving waardoor interne financiering praktisch onmogelijk wordt en het is dan ook toe te juichen dat de commissie nogmaals de aandacht hierop heeft gevestigd.

Gezien het feit dat de vlootvernieuwing tot 1960 aanmerkelijke kapitalen zal eisen (zie de figuur) en daarna een meer evenwichtige toestand zal ontstaan, komt het mij voor dat de oplossing van het financieringsprobleem voor de vervanging van de vloot meer gezocht zal moeten worden in de richting van leningen, al dan niet met regeringssteun of garantie. De ruimte op de kapitaalmarkt wettigt de conclusie dat, indien alle zeilen bijgezet worden, een credietverlening op aan dit financieringsschema aangepaste voorwaarden economisch verantwoord is. Voor een angst voor een herhaling van de financiële moeilijkheden zoals deze zich in de jaren dertig hebben voorgedaan, is in de huidige omstandigheden geen plaats meer. De scheepvaart is voor Nederland een nationale zaak en het is alleszins redelijk en ook wel te verwachten dat de Nederlandse Regering bij de overbrugging van dit tijdelijke financieringstekort de helpende hand zal weten te bieden. Het is evenwel zaak dat hiermede de nodige spoed betracht wordt.

Voor de uitbreiding van de activiteit van de Nederlandse vloot komt naast vergroting van het aandelenkapitaal als financieringsmiddel ook de converteerbare obligatie in aanmerking. Een verhandeling hierover valt evenwel buiten het bestek van dit artikel.

Geldmiddelen.

De beschikbare geldmiddelen hebben in 1954 een nieuw hoogterecord bereikt en zijn nu gestegen tot f 678.279.000, belegd als volgt:

Kas, banken, giro en direct opeisbare deposito's a)	f 212.695.000
Schatkistpapier	„ 89.000.000
Leningen aan provincies en gemeenten	„ 99.442.000
Deposito's, kasgeldleningen e.d.	„ 201.836.000
Effecten	„ 75.306.000

Totaal f 678.279.000

a) Indien in het jaarverslag geen splitsing is aangegeven is het volle bedrag van de beschikbare geldmiddelen onder dit hoofd opgenomen.

Het verloop der geldmiddelen over de afgelopen vijf jaren toont het volgende beeld:

¹⁾ Zie „Vernieuwing Nederlandse koopvaardij” door Mr Dr A. C. B. Helder in „E.-S.B.” van 2 Maart 1955, blz. 168 e.v.

²⁾ Zie blz. 170 van genoemd artikel.

1950		f 408.947.000
1951		„ 549.866.000
1952		„ 665.286.000
1953		„ 654.179.000
1954		„ 678.279.000

In vier jaren tijds zijn de beschikbare geldmiddelen dus toegenomen met ca f 270 mln. De vraag rijst waarom deze enorme bedragen niet aangewend zijn voor de aankoop van schepen. Vooral in de jaren 1950-1951 kon men van de zijde der reders vaak horen dat de hoge nieuwbouwprijzen hen hiervan weerhielden. De ervaring heeft evenwel geleerd dat het niet te verwachten is dat de geleidelijk gestegen bouwprijzen ooit nog eens aanmerkelijk zullen dalen; de voornaamste grond voor deze bewering ligt in de tendentie van loonronden en andere prijsverhogende maatregelen van overheidswege. Dr H. F. van Leeuwen, oud-directeur van de Twentsche Bank, heeft tijdens een lunchcauserie voor de American Businessmen'sclub er in dit verband nog op gewezen dat gespaard geld in waarde kan dalen. Als vergelijking wees spreker op de zgn. onsolide Noren met hun vlootbouwprogramma en maakte de opmerking: „De solide Nederlanders stapelden het geld op en nu zij aan bouwen toe zijn, blijken de schepen veel duurder te zijn geworden”. Het komt mij voor dat belegging van geldmiddelen in schatkistpapier e.d. in plaats van in schepen een slechte ruil is en op de ontwikkeling van de Nederlandse scheepvaart vooral op het gebied van de tankvaart een nadelige invloed heeft gehad en nog heeft.

Interne financiering.

Bovenstaande cijfers bewijzen dat in de loop der jaren door de elf in beschouwing genomen rederijen ettelijke honderden miljoenen guldens in de onderneming zijn achtergehouden ter dekking van niet verstrekte bouworders dan wel onvoorziene omstandigheden. De vraag rijst, of deze enorme interne financiering in alle opzichten verantwoord is. Bij de beantwoording van deze vraag dient men voor ogen te houden dat dit probleem vele aspecten heeft en zo veelomvattend is dat een gefundeerde uiteenzetting in dit artikel niet mogelijk is. Ik zal mij dan ook beperken tot het summier weergeven van enkele facetten van de interne financiering.

De interne financiering van een omvang zoals deze bij de rederijen heeft plaats gevonden impliceert een egalisatie van het dividend op een laag niveau en leidt tot een machtspositie van de leiders der onderneming. De interne financiering heeft bij de Nederlandse rederijen een belegging in overheidspapier en effecten gecreëerd van zó'n omvang dat van institutionele beleggingmaatschappijen in plaats van scheepvaartmaatschappijen gesproken kan worden. Deze bemerkings behoeven een nadere motivering.

De uitbreiding van de machtspositie van de leiders der ondernemingen blijkt duidelijk uit de verslagen van de aandeelhoudersvergaderingen. Daaruit blijkt maar al te zeer dat de beschikkingsmacht van de besteding van het opgepote kapitaal in feite bij Directie en Commissarissen ligt; de aandeelhouder is iedere zeggenschap daarin ontgenomen. De aandeelhouder, die bij de keuze van zijn beleggingen een aandeel in een rederij heeft gekozen, heeft dit gedaan met het oogmerk een inkomen te zullen genieten uit de winsten, verkregen met de exploitatie van schepen. Hiervan is bij verschillende rederijen niet veel terecht gekomen, o.a.:

bij de K.N.S.M. is de dividenduitkering nagenoeg gelijk aan de baten uit hoofde van interest en uitkeringen uit deelnemingen; van de winst verkregen uit de scheeps-exploitatie is niets voor aandeelhouders bestemd;

bij de St. Mij „Nederland” treffen we hetzelfde beeld aan;

bij N.V. van Nievelt, Goudriaan & Co bedroegen de baten uit deelnemingen f 2.010.000; als dividend werd uitgekeerd f 739.350, zodat de winst uit het scheepvaartbedrijf geheel niet ter sprake komt.

Het is een algemeen bekend feit dat egalisatie van dividend op laag niveau niet tot een aantrekkelijke koers der aandelen leidt. De aandeelhouder is gedegradeerd tot een vaste-rente-dragende-schuldeiser. Het aandeel verliest zijn karakter van investeringsmiddel in de risicodragende sfeer; het deelt niet langer in de wisselende kansen van een rederij maar vertoont gelijkenis met een participatiebewijs in een beleggingsinstituut. Het is dan ook geen wonder dat de aandeelhouder zich verzet tegen deze verdrukking en vervorming van zijn economische positie.

Men moet hierbij evenwel niet vergeten dat de Nederlandse reders doelbewust deze politiek volgen teneinde het voortbestaan der rederij naar hun beste kunnen te verzekeren. Het lijkt evenwel geen twijfel dat sommige reders hierin te ver gaan en de perken van het economisch verantwoorde te buiten gaan. Daar komt nog bij dat de inhouding van winst bij een rederij niet ten volle behoort te resulteren in belegging in staatspapieren. Dit laatste is alleen verantwoord voor gedurende zeer korte tijd braak liggende middelen. De geldmiddelenpositie van de Nederlandse rederijen is gedurende vijf jaren nu al zodanig dat versnelde aankoop van schepen, hetzij nieuw, hetzij tweedehands, alleszins verantwoord zou zijn geweest. Reeds meerdere malen heb ik er op gewezen dat het bevreemding wekt, dat de Nederlandse reders zo weinig aandacht aan de tankvaart besteden. Juist op de tankermarkt worden herhaaldelijk schepen, waarop een lonend charter voor enkele jaren rust, aangeboden, welke voor die periode een unieke tijdelijke geldbelegging zouden vormen, en bovendien een aanloop voor deelneming aan de wereldtankvaart zouden kunnen betekenen.

Het gehele scheepvaartbedrijf is na de oorlog uitermate voorzichtig geweest. Dank zij de hulp van de Nederlandse Regering is de aan de rederijen toegebrachte oorlogschade binnen zeer korte tijd ingehaald, maar overigens is de activiteit binnen beperkte grenzen gebleven. De herinnering aan de situatie in de crisisjaren rond 1930 heeft ongetwijfeld een grote rol gespeeld. Geen overdreven uitbreiding van de geplaatste kapitalen, geen hoge dividendpercentages, maar wel meer dan ruime zichtbare afschrijvingen en reserveringen plus vorming van stille en geheime reserves. De groei van de reserve voor vlootvernieuwing is hiervan een sprekend bewijs:

	in duizenden gulden	index
Per 31 December		
1950	280.992	100
1951	353.154	126
1952	450.575	160
1953	503.786	179
1954	535.517	191

Hieruit blijkt dat de methode van interne financiering bij deze elf rederijen het mogelijk heeft gemaakt de reserve voor nieuwbouw in vier jaar tijds te verdubbelen en te brengen op meer dan een half miljard gulden. Daarnaast is door de methode van interne financiering nog een aanzienlijk bedrag aan stille en geheime reserves gekweekt.

Dividendpolitiek.

De verhouding tussen de winstuitkeringen in de vorm

van dividend en de exploitatieresultaten blijkt uit onderstaande tabel:

Jaar	Exploitatie saldo na afschrijvingen (in duizenden gulden)	Uitkering aan aandeelhouders	Uitkeringen in pCt van	
			exploitatie winst	aandelenkapitaal
1952	203.633	28.305	13,9	9,9
1953	149.564	29.628	19,8	9,5
1954	134.212	31.948	23,8	10,2

Hieruit is de conclusie te trekken dat waar enerzijds het exploitatie-overschot een daling vertoont (mede onder invloed van de hogere afschrijvingen op nieuwe schepen) de uitkering aan aandeelhouders een stijging vertoont. Het bovenstaande toont aan dat aan aandeelhouders slechts ca 20 pCt van de exploitatiewinst na afschrijvingen wordt uitgekeerd. De resterende 80 pCt is voor meer dan de helft bestemd voor de fiscus en hetgeen daarna overschiet wordt in de onderneming gehouden als reservepot voor vlootvernieuwing e.d.

Een tabel aangevende de uitgekeerde dividendpercentages van enkele der besproken rederijen volgt hieronder.

	1950	1951	1952	1953	1954
	(in procenten)				
Holland Amerika Lijn	9a)	12½b)	12½b)	10	10
St. Mij „Nederland”	9	12½b)	10	10	10
Kon. Rotterd. Lloyd	8	10c)	10	9	9
Kon. Paketvaart Mij	9	10c)	10	10	10
Phs. van Ommeren	9a)	10	11	12	12
Kon. Ned. Stoomb. Mij	7	9	9	9	9
Kon. Java China Pak. Lijn	9	10	9	9	10
Van Nievelt, Goudr. & Co	10	15	15	15	15

a) Waarvan 5 pCt in aandelen.
b) Waarvan 10 pCt in aandelen.
c) Waarvan 8 pCt in aandelen.

Deze cijfers wijzen op een uitgesproken conservatieve dividendpolitiek. Op de aandeelhoudersvergaderingen en in de nieuwsbladen is daar op velerlei wijze tegen geageerd. De aandeelhouder, die van nature risico wenst te dragen en daarvoor boven de vaste rentetrekker een extra beloning opeist, wil in deze tijden van gunstige conjunctuur een grotere uitkering uit deze conjuncturele winsten genieten. Het verweer, dat door deze conservatieve dividendpolitiek de intrinsieke waarde en dus ook zijn aandelenpakket in waarde is gestegen, laat hem en ook de beurs betrekkelijk koud. Immers, de aandeelhouder ervaart, dat hij voorlopig niet in de hogere winsten zal delen; extra uitkeringen, die hij misschien in de onzekere toekomst zal ontvangen, kunnen nimmer goed gemaakt worden door een stijging van de koers, aangezien het heden nu eenmaal hoger gewaardeerd wordt dan een onzekere toekomst.

Dat de koerswaarde der aandelen bij lange na de intrinsieke waarde niet haalt blijkt uit de volgende tabel, aangevende de verhouding tussen aandelenkapitaal en zichtbare reserves, nl. de algemene of statutaire reserve en de reserve voor vlootvernieuwing.

	Aandelenkapitaal	Reserves	Reserves in pCt van aandelenkapitaal
	(in duizenden gulden)		
1950	250.543	324.969	129,7
1951	256.033	413.466	161,5
1952	281.177	546.479	194,3
1953	301.807	606.944	201,1
1954	312.948	648.825	206,7

Ter vergelijking volgt op blz. 613 een tabel aangevende de hoogste en laagste koersen van enkele der besproken rederijen.

	1950		1951		1952		1953		1954	
	H	L	H	L	H	L	H	L	H	L
	(in procenten)									
Holl. Amerika Lijn	184	140	198	160	185	124	150	125	190	141
Stoomv. Mij. „Nederland“	179	131	179	141	160	130	155	131	168	132
Kon. Rotterd. Lloyd	153	117	169	132	142	111	135	116	155	122
Kon. Paketv. Mij.	154	105	134	113	124	95	129	103	150	120
Phs. van Ommeren	195	158	218	158	185	148	175	146	223	165
Kon. Ned. Stoomv. Mij.	140	113	160	121	141	115	141	122	196	128
Kon. Java China Pak. Lijn	145	89	138	119	139	112	121	107	161	114
Van Nievelt, Goudr. & Co	275	191	331	260	302	245	289	235	420	247

Theoretisch geredeneerd is het zeer goed mogelijk dat de niet uitgekeerde winst in de toekomst aan de aandeelhouders ten goede kan komen, hetzij doordat dividend-reserves worden gevormd, die in slechte tijden tot uitkering worden gebracht, hetzij doordat uit de ingehouden winsten activa worden gefinancierd die er toe bijdragen de winst op de duur te vergroten. De praktijk is echter nog steeds deze, dat in jaren van minder gunstige winsten of van verliezen direct tot dividendverlaging of -passering wordt overgegaan. In dit verband is het nuttig kennis te nemen van de opvattingen van buitenlandse reders. Als typerend voorbeeld hiervan verwijs ik naar het verslag van de Cunard Steamship Company, die o.a. de Queen Elizabeth en Queen Mary exploiteert. Het dividend dezer onderneming is in de periode 1943 tot 1954 gestegen van 6 pCt tot 16 pCt en dan nog wel over een in die jaren aanmerkelijk vergroot kapitaal (o.a. in 1954 van £ 13 mln door gratis uitgifte van 2 voor iedere 3 gewone aandelen). De Chairman van deze rederij deelde aan aandeelhouders mede:

„That record is a courageous achievement by the board in their endeavour to hold the balance fairly between dividend distribution and the responsibility placed upon them by stockholders themselves to maintain and replace the ships on which the dividends and the very existence of the Company depend”.

Op grond van bovenstaande gegevens ten aanzien van de dividendpolitiek der Nederlandse rederijen meen ik te mogen concluderen dat het merendeel der Nederlandse reders een dergelijke uitspraak tegenover hun aandeelhouders niet zullen durven doen.

Verslaglegging.

De wijze, waarop door de Nederlandse reders de aandeelhouders worden voorgelicht, laat nog steeds veel te wensen over. Reeds sinds jaar en dag wordt er van verschillende zijden op aangedrongen af te stappen van de conservatieve wijze van verslaglegging en aandeelhouders volledig en uitvoerig in te lichten over het wel en wee van de onderneming. Helaas moet geconstateerd worden dat er in de elf besproken jaarverslagen nog vele leemten zijn. Een van de leemten is o.a. dat uit de meeste jaarverslagen niet blijkt welke financiële verplichtingen er voor de rederij voortvloeien uit het aangaan van nieuwbouwcontracten³⁾.

Bij het consolideren van de balansen ben ik op een aantal leemten in de jaarverslagen gestuit, waarvan ik o.a. de volgende naar voren breng:

1. In het jaarverslag van de K.P.M. staat op blz. 13: „Reserve voor Herstel der Vloot”. „Deze reserve werd vermeerderd met het avans verkregen op de in het verslagjaar verkochte en afgevoerde schepen. Voorgesteld wordt aan deze

reserve, ten laste van de Verlies- & Winstrekening bovendien nog een bedrag groot f 2.000.000 toe te voegen”.

De argeloze lezer zou dus denken, dat de Reserve voor Herstel der Vloot met ettelijke miljoenen is toegenomen. Dit blijkt evenwel niet zo te zijn, want in de balans staat vermeld:

Reserve voor Herstel der Vloot	31 Dec. 1953	f 60.590.704,59
	31 Dec. 1954	f 56.452.130,63

m.a.w. een *achteruitgang* van circa vier miljoen gulden. Het wordt aan de lezer c.q. aandeelhouder overgelaten deze puzzel op te lossen.

2. In het jaarverslag van van Nievelt, Goudriaan & Co ontbreekt iedere aanduiding omtrent de aanschaffingsprijs van de vloot. In een onbewaakt (?) ogenblik heeft een van de directeuren in de aandeelhoudersvergadering verteld dat deze f 92 mln bedraagt. Waarom doet men met de publicatie hiervan bij v. N.G. & Co toch zo geheimzinnig? In dit jaarverslag ontbreken bovendien vergelijkende cijfers van het voorafgaande jaar.

De individuele spaarder, die een deel van zijn vermogen ter beschikking heeft gesteld van een rederij, heeft recht op een behoorlijke voorlichting omtrent de financiële toestand van de onderneming. Onjuiste of onvoldoende voorlichting zal niet nalaten een ongunstige invloed bij spaarders uit te oefenen en het is heus niet ondenkbaar dat bij een toekomstig beroep op de kapitaalmarkt de gevolgen daarvan niet zullen uitblijven. In dit verband verwijs ik naar Prof. Dr N. J. Polak in zijn artikel „Atavismen in en om de N.V.”, waarin o.a. de volgende passage voorkomt:

„De materiële machtspositie der aandeelhouders is uiterst zwak. Toch heeft oppositie vaak zin, vooral indien daarvan in perspublicaties melding wordt gemaakt. De *publieke opinie* is vaak de hoogste macht in de n.v.”.

De barometer van de publieke opinie vindt men op de beurs en het moet gezegd worden dat scheepvaart aandelen op de beurs geen al te beste naam hebben. Behoorlijke voorlichting zou hier ongetwijfeld verbetering in kunnen brengen.

Resumerend kom ik t.a.v. de financieel-economische positie van de Nederlandse koopvaardij tot de volgende conclusies:

1. de financiële positie heeft zich ook in het jaar 1954 in gunstige zin ontwikkeld;
2. de intrinsieke waarde van het aandelenkapitaal is zeer hoog en overtreft in belangrijke mate de huidige koerswaarde der aandelen;
3. de dividendpolitiek is zeer conservatief en beantwoordt niet in alle opzichten aan een juiste instelling tegenover aandeelhouders;
4. de vraag rijst in hoeverre de gevolgde beleggingspolitiek van de geldmiddelen in schatkistpapier e.d. economisch verantwoord is; een rederij is nu eenmaal geen financieringsinstituut;
5. vervanging van de verouderde vlooteenheden stelt hoge aanspraken op de geldmiddelen en zal omstreeks 1960 een financieringstekort doen ontstaan;
6. naast algemene verlaging van fiscale lasten is financiering van dit tijdelijk tekort door middel van aantrekken van vreemd kapitaal op speciale voorwaarden aan te bevelen;

³⁾ Zie voor de motivering hiervan mijn artikel in „Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde”, no 2, Jrg. 88, blz. 78 t/m 80.

7. de verslaglegging laat nog, altijd zeer veel te wensen over en een behoorlijke voorlichting aan aandeelhouders is dringend gewenst.

Ik wil deze beschouwingen besluiten met het citeren van het slot van de rede van de heer B. E. Ruys, Voorzitter van de Koninklijke Nederlandsche Reedersvereniging, gehouden op 6 September 1954 ter gelegenheid van het parlementair industriebezoek:

„Waar een gezonde en krachtige scheepvaart voor

een traditioneel scheepvaartland als Nederland een nationaal belang genoemd mag worden, is het de Nederlandse Redersgemeenschap ernst om ook in de komende periode aan dit belang krachtig mede te werken en daarin de tradities uit het verleden voort te zetten”.

De basis daartoe ligt in de huidige sterke financieel-economische positie der Nederlandse koopvaardij.

's-Gravenhage.

J. A. PIETERSE VAN WIJCK.

Verhoogde aftrek voor lijfrentepremie of besparingsvrijstelling bij de Inkomstenbelasting?

Een belangrijke verhoging van de van het belastbare inkomen aftrekbare lijfrentepremie is thans in discussie. Dit onderwerp is van veel belang voor degenen, die niet onder een bepaalde pensioenregeling vallen, vooral voor beoefenaren van vrije beroepen. Zij zouden daardoor de gelegenheid krijgen uit een belastingvrij gedeelte van hun inkomen voorzieningen voor de oude dag te treffen, feitelijk dus een gelegenheid om belastingvrij te sparen.

Hiermede is het economisch doel van deze maatregel getypeerd. De vraag kan daarbij gesteld worden, of ook het middel bij uitsluiting van andere: het betalen van premie voor lijfrenteverzekering, evenveel instemming zal oogsten. De schaduwzijden, in onze tijd van voortdurende geldontwaarding verbonden aan sommenverzekeringen, zijn genoegzaam bekend. Ook in dit blad zijn plannen geopperd om te komen tot een vernieuwing van de beleggingspolitiek der levensverzekeringmaatschappijen met overeenkomstige wijzigingen in de uitkeringsverplichtingen, met het doel aan het genoemde bezwaar tegemoet te komen. De verruiming van de mogelijkheid tot aftrek van lijfrentepremiën geeft dit probleem opnieuw grote actualiteit. Indien we aannemen, dat dit probleem door de levensverzekeringmaatschappijen niet in de boven aangeduide zin wordt opgelost, is er alle aanleiding de vraag te stellen, of het beslist nodig is, dat de fiscus de besparingsvrijstelling, want dat is het eigenlijk, alleen geeft, wanneer de besparing in de vorm van een lijfrentepremie bij een verzekeringmaatschappij wordt gestort. Wij menen, dat het de moeite waard is aan deze vraag de nodige aandacht te schenken, zowel in het belang der daarvoor in aanmerking komende spaarders als van uit het gezichtspunt van de structuur van het aanbod op de kapitaalmarkt.

Van het standpunt van de fiscus is de situatie zo te typeren, dat de besparing kapitaal doet ontstaan, waarop een fiscale claim blijft rusten, welke actueel wordt, wanneer dit kapitaal te zijner tijd ter consumptie wordt opgenomen. Aanwending van de besparing voor de betaling van lijfrentepremiën heeft voor de fiscus het voordeel, dat de opneming ter consumptie van het kapitaal zeer regelmatig volgens een vooraf opgesteld tijdschema verloopt, ook al zijn afwijkingen hiervan, meestal vervroegde opname van het spaarkapitaal, mogelijk. Dit maakt de controle door de fiscus eenvoudig en hij heeft bepaalde waarborgen, dat het t.z.t. effectief worden van de claim hem niet kan ontgaan. Het is waarschijnlijk, dat hier de verklaring ligt voor de voorkeur, welke de fiscus voor de „belegging” dezer besparingen in lijfrentepremiën aan de dag legt. Het is daarom niet bij voorbaat uitgesloten, dat de fiscus ook een andere wijze van belegging van de

vrijgestelde besparingen kan aanvaarden, wanneer daarbij dezelfde of nagenoeg dezelfde zekerheid wordt verkregen, dat de claim hem niet ontgaat. Het mogelijke nevenargument, dat de Minister van Financiën het beleggen in lijfrentepremiën zo aantrekkelijk vindt, omdat hij daardoor tevens een ruime markt voor staatsleningen schept, kan onder de huidige omstandigheden moeilijk veel gewicht in de schaal leggen.

De meest voor de hand liggende techniek zou zijn die van de onbelaste reserve, ondanks de slechte reputatie, welke dit begrip heeft kunnen verwerven in de sfeer van het bedrijfsvermogen; de moeilijkheden in de sfeer van het privévermogen zijn stellig niet in dezelfde mate te vrezen. Elk jaar zou dan een bedrag van maximaal f 3.600 in mindering gebracht worden op het inkomen, terwijl deze aftrek „gestort” zou moeten worden in een onbelaste reserve. Als vaste regel zou moeten gelden, dat deze onbelaste reserve elk jaar met de gekozen „storting” (maximaal f 3.600) moet stijgen. De tegenwaarde der reserve wordt gevonden in beleggingen, welke de belastingplichtige vrijelijk kan kiezen. Elke over een jaar blijvende vermogensdaling wordt geacht te zijn een onttrekking aan de onbelaste reserve, en deze onttrekking zou dan ter realisatie van de fiscale claim moeten worden belast. De inspecteur zou ter doorvoering van deze maatregel steeds moeten nagaan, of het vermogen met minstens de gekozen storting is toegenomen. Elk bedrag, waarmee het beginvermogen, verhoogd met de gekozen storting, het eindvermogen overtreft, zou dus bij het belastbaar inkomen van dat jaar moeten worden gevoegd. Het maximum van deze bijtelling zou moeten zijn de som der in voorgaande jaren gedane stortingen. Zo zou de gang van zaken zijn in de „spaarperiode”, d.w.z. tot de leeftijd van bijv. 65 jaar is bereikt. Daarna zou een verplichte jaarlijkse toevoeging aan het belastbaar inkomen moeten plaatsvinden ter amortisatie van de fiscale claim op de onbelaste besparingsreserve. De grootte van deze verplichte bijtelling zou vooraf moeten worden vastgesteld, wellicht op grond van actuariële berekeningen. Indien bij overlijden de amortisatie der fiscale claim niet voltooid mocht zijn, wordt het restant geheel belast in het laatste belastingjaar. Hetzelfde zou moeten gebeuren bij een andere wijze van beëindiging van de subjectieve belastingplicht. De uit de belegging verkregen periodieke opbrengst zou dan — om de zaak eenvoudig te houden — gewoon belast moeten worden. De controle van de zijde van de fiscus is alleen mogelijk op basis van de aangiften voor de Vermogensbelasting. De controle zou illusoir worden, wanneer belastingplichtige ter versluiering van een onttrekking in bovenbedoelde zin een te hoge aangifte

zou doen. Het lage tarief voor de Vermogensbelasting betekent stellig een rem op zulke praktijken. Ook is de fiscale contrôle machteloos voor belastingplichtigen, die geen aangifte voor de Vermogensbelasting behoeven te doen. Het blijkt dus, dat de fiscus op redelijke gronden betere waarborgen kan eisen.

Deze zou men kunnen vinden in een soort trustverband op de gekozen belegging van de belastingvrije besparing. Deze zou bij een trustee gestort kunnen worden ter belegging op aanwijzing van belastingplichtige; de gekochte waarden blijven onder beheer van de trustee. Deze zou alle opdrachten tot omwisseling van beleggingen moeten uitvoeren. Een der condities bij de deponering is, dat de trustee jaarlijks aan de fiscus de grootte en samenstelling van het vermogen onder trustverband moet mededelen. De Inspecteur maakt dezelfde berekening over dit deel van het vermogen: is het eindvermogen kleiner dan beginvermogen plus jaarstorting, dan wordt het verschil bij het belastbaar inkomen gevoegd. Voorts zou de verkregen periodieke opbrengst als normaal inkomen kunnen worden belast. De uiteindelijke fiscale claim beperkt zich dan tot de som der stortingen, immers, de periodieke baten zijn, reeds belast en koerswinsten of verliezen behoren niet tot het belastbaar inkomen. Na afloop van de „spaarperiode” zou het bovenbedoelde schema van jaarlijkse belaste onttrekkingen/bijtellings moeten worden gevolgd, met eenzelfde eindafrekening bij overlijden, etc. Deze techniek is ook toe te passen voor belastingplichtigen, die niet in de Vermogensbelasting worden aangeslagen. De fiscus kan gemakkelijk contrôleren, dat tegenover de besparingsvrijstelling reële kapitaalvorming plaatsvindt. Desnoods zou de trustee nog verplicht kunnen worden bij onttrekkingen bij wijze van voorheffing Inkomstenbelasting in te houden naar een uniform tarief (de 40 pCt uit art. 48 I.B.?).

Op dit schema is nog de volgende vereenvoudiging denkbaar. De complicaties ontstaan, doordat het uit belastingvrije besparingen ontstane kapitaal verder aangroeit of liever verandert, door periodieke baten (dividend, coupons), die in principe belast zijn en door waardeinstijgingen of -dalingen en claims, die in principe niet belast zijn. Een eenvoudige structuur zou bereikt worden, wanneer men alle aangroei boven de stortingen, hoe dan ook verkregen, als met de fiscale claim bezwaard kapitaal zou beschouwen. Men brengt dan ook onbelaste waardeinstijgingen en claims in de greep van de fiscus en deze zou daartegenover moeten aanvaarden, dat naar het „gewone” belastingrecht niet aftrekbare waardedalingen op het „bezwaarde kapitaal” in mindering mogen worden gebracht. De controlerende inspecteur heeft dan alleen de jaarlijkse storting te verifiëren, terwijl de trustee moet mededelen, hoeveel aan het kapitaal onder trustverband is onttrokken. Deze vereenvoudigde constructie is wellicht nadeliger voor belastingplichtigen, dan de meer ge-

compliceerde, omdat laatstbedoelde principieel vrije toewijding onbelast laat, eerstbedoelde daarentegen niet. Toch komt het ons voor, dat ook de eenvoudige constructie nog zo aantrekkelijk is, dat velen er de voorkeur aan zullen geven boven het betalen van lijfrentepremiën.

Wij ontveinen ons niet, dat met het bovenstaande alle technische details wel niet als geregeld en opgelost zullen kunnen worden beschouwd. Wij willen echter niet meer doen dan het probleem stellen, onder bijvoeging van de hoofdlijn van een mogelijke techniek, welke het belang van de fiscus voldoende recht doet wedervaren. Wij menen, dat de beschreven besparingsvrijstelling in de plaats van een verplichting tot het betalen van lijfrentepremies een belangrijke stimulans kan zijn tot enig herstel van de particuliere kapitaalvorming. O.i. is dat van belang: Er moet in ons land wel sprake zijn van een te omvangrijke stroom van spaargelden naar de institutionele beleggers, die in belangrijke mate onvrij zijn in de keuze hunner beleggingen, een onvrijheid, die het aanbod van risicodragend kapitaal verkleint. Feitelijk zou vergroting van de aftrek voor lijfrentepremies neerkomen op een versterking van de transformatie van kapitaal, dat wel bereid zou zijn risico's te aanvaarden, tot niet risicodragend kapitaal. Het komt ons voor, dat een versterking van deze transformatie niet in het belang is van de structuur onze samenleving. Uit het verslag van de Verzekeringkamer over 1953 blijkt, dat de totale beleggingen der levensverzekeringmaatschappijen bedroegen f 4.631 mln; daarvan kwam slechts f 254 mln de industrie financieren ten goede, of wel 5,5 pCt. Op de lange duur gezien houdt belegging in goede binnenlandse aandelen bijv. niet meer risico's in dan belegging in staatsobligaties. Wij nemen thans waar, dat zelfs buitenlandse staatsobligaties in ons land worden geplaatst. Onwillekeurig komen daarbij herinneringen op aan „Russen” en „Hongaren”! Het behoeft geen betoog, dat dit alleen gebeurt door verschil in rentestand op dergelijke leningen. Is een van de factoren, die deze rentestand in ons land relatief zo laag doet zijn niet het feit, dat wij meer dan elders onze besparingen via institutionele beleggers als aanbod van vrijwel uitsluitend niet risicodragend kapitaal op de kapitaalmarkt brengen?

Wij menen dan ook, dat het voorgestelde alternatief voor de verruiming van de aftrek van lijfrentepremie op het belastbaar inkomen ernstige overweging verdient. Het was de bedoeling van bovenstaande regelen daarop de aandacht te vestigen, zowel van fiscale zijde als van de zijde van beleggingsspecialisten. Kunnen de laatstgenoemden niet komen tot een soort „eenheidsbelegging met grote risicospreiding” voor de voorlopig van Inkomstenbelasting vrijgestelde besparingen? Het is maar een vraag, maar misschien zit er iets in een soort niet verhandelbaar depôtfractiebewijs-met-fiscale claim.

Rotterdam.

R. Burgert.

De organisatie der tropische ontwikkeling

Dat het ambtelijk apparaat in de tropische zone van een zwakke constellatie is mag als bekend worden verondersteld. In deze zone nu zijn sinds de tweede wereldoorlog ontwikkelingsplannen opgesteld. In het algemeen wordt met de opstelling van een dergelijk plan zowel een verhoging van de volkswelvaart als een vergroting van de economische zelfstandigheid beoogd. Omvang van het plan en tijdsduur, gedurende welke men zich de uitvoering van het plan gedacht heeft, zijn verschillend. Zo werden ten behoeve van de Britse en Franse overzeese gebieds-

delen Tienjarenplannen opgesteld welke vrijwel alle sectoren van het economisch leven omvatten. In andere gebieden richt de overheid haar aandacht op een of meer bepaalde sectoren waarvoor een „target” wordt opgesteld dat men zo snel mogelijk tracht te bereiken. De gebrekkige structuur van de tropische volkshuishouding evenals de vertraagde reactiesnelheid van de tropische mens op economische mogelijkheden geven naast de zwakke constellatie van het ambtelijk apparaat aan ieder ontwikkelingsplan een wel zeer wankel basis. Het is dan

ook begrijpelijk dat men overal getracht heeft, ten aanzien van de uitvoering van het welvaartsplan een organisatie naast het ambtelijk apparaat in het leven te roepen. Meestal wordt deze instantie een ontwikkelingsmaatschappij, een „development corporation” of een „corporacion di fomento” genoemd. Het voordeel van een dergelijk instituut ligt in het bijzonder in het feit dat maatregelen genomen kunnen worden buiten de zo langzaam werkende ambtelijke tredmolen om.

In het algemeen nu zal de kracht van deze ontwikkelingsmaatschappij bepaald worden door de capaciteit van haar personeel en de omvang van haar financiële middelen. Het verschijnsel is ook voor Nederland in verband met de ontwikkelingsplannen van overzee belangrijk genoeg om er aandacht aan te wijden. Hierbij zal enigszins systematisch aandacht aan de bevoegdheden van het instituut worden besteed. In de praktijk zal men uiteraard een spel van touwtrekken tussen departement en ontwikkelingsmaatschappij aantreffen tenzij deze bevoegdheden adequaat zijn omschreven. In de eerste plaats dient echter het aandeel van de particuliere sector te worden beschouwd.

De uitvoering van een plan vraagt aan de overheid de beslissing of het particulier initiatief al of niet in de uitvoering zal worden betrokken en of leidinggevend in de richting van de te verwachten particuliere investeringen zal worden ingegrepen. De ervaring leert dat de overheidstaak veel groter is dan men veelal in minder ontwikkelde gebieden beseft. Wil de overheid deze taak grondig verrichten dan blijft steeds ruimte voor particulier initiatief over. Contrôle van de particuliere sector blijkt bij ervaring niet en detail maar op strategische plaatsen het meeste effect te sorteren. Hierbij wordt de meest schaarse productiefactor als de meest strategische plaats aange-merkt.

In het algemeen wordt de planuitvoering toevertrouwd aan een zelfstandig orgaan. Dit kan hetzelfde orgaan zijn dat met de planvorming is belast. Het kan ook een nieuwe instelling zijn welke als ontwikkelingsmaatschappij wordt gepresenteerd. Het kan onderverdeeld zijn in secties of commissies die met de ontwikkeling van een bepaalde sector zijn belast. Soms is de ontwikkeling exclusief in handen van een of meer banken gegeven. Ook de leiding van de ontwikkelingsmaatschappij varieert van gebied tot gebied, zowel in samenstelling als in grootte. Soms bestaat zij uit een enkele raad, soms uit een directie en een raad van beheer. De grootte van de raad varieert van enkele personen tot enkele tientallen. Men komt in enkele gebieden slechts enige malen per jaar bij elkaar; in andere gebieden heeft de raad een volledige dagtaak. De benoeming tot lid kan bovendien tijdelijk of permanent zijn. Het hoofd van het betreffende gebied, president of gouverneur, benoemt in sommige landen de leden op voordracht van de volksvertegenwoordiging. De volksvertegenwoordiging doet dit soms zelf. Vertegenwoordigers van overheidsorganen, van het bankwezen, van de handel, van de werkgeversorganisaties en relatief zelden van de werknemersorganisaties kunnen lid zijn. Bijna steeds speelt de Minister van Economische Zaken van het betreffende land een belangrijke rol.

Ook de taakopdracht van de ontwikkelingsmaatschappij wisselt van land tot land. Indien dit orgaan tevens planbureau is zal het veelal de werkplannen voor elk jaar opstellen. De opdracht kan beperkt blijven tot ontwikkeling van een bepaalde sector of sterk de nadruk leggen op een ontwikkeling in een bepaalde richting. Als zodanig is herhaalde malen sprake van bevordering van industrie op

basis van binnenlandse grondstoffen. Ook kan bijv. gevraagd worden om de vestiging en uitbreiding van een markt voor binnenlandse producten. De taak kan ook beperkt blijven tot het stimuleren van de onderlinge samenwerking en de supervisie van verschillende publieke en/of particuliere instellingen.

Het instrumentarium van handelingen, waartoe een ontwikkelingsmaatschappij gemachtigd kan worden, is bijzonder uitgebreid. De omvang wordt bepaald door de grootte van de taakopdracht. Is deze laatste uitgebreid dan kan de machtiging tot het verrichten van handelingen o.a. het volgende omvatten:

1. aankoop van grondstoffen in binnen- en buitenland;
2. handel in en verkoop van producten in binnen- en buitenland;
3. inrichting van research- en proefstations;
4. steunverlening aan het bedrijfsleven in velerlei vorm.

Uit deze overigens niet limitatieve opsomming blijkt dat de organisatie een aanzienlijk deel van het productieproces in eigen hand kan nemen. De als laatste punt genoemde steunverlening kan uit de aard der zaak weer onderverdeeld worden, bijvoorbeeld als volgt:

1. De oprichting van een eigen bedrijf al of niet met deelname van particulieren. Men betreedt dan het gebied van de overheidsproductie. Hier wordt opgemerkt dat voor het welslagen der onderneming van belang is of het particulier initiatief zich in deze sector heeft ontplooid. Indien dit wel het geval is dreigt een concurrentie van particuliere zijde waarbij de hogere graad van efficiency van laatstgenoemde veelal ten nadele van overheidsexploitatie zal werken. Indien nog geen particulier initiatief wordt aangetroffen betekent dit een indicatie in ongunstige zin wat de rentabiliteit betreft.
2. Een deelname in het aandelenkapitaal en het verstrekken van lang en kort crediet met name in de vorm van obligaties. Hier begeeft men zich op het gebied van het bankwezen en wederom zullen in het algemeen terreinen worden betreden welke voor de particuliere bankier niet aantrekkelijk zijn gebleken.
3. Deze bemoeienis kan in het uitoefenen van een omvangrijk bankbedrijf uitmonden waartoe naast de credietverstrekking ook het aangaan van binnenlandse of buitenlandse leningen en het scheppen van een depositomogelijkheid voor spaargelden wordt gerekend. Soms zijn beperkingen aangebracht. In een bepaald land is slechts verstrekking van agrarisch en industrieel crediet mogelijk. In andere landen mag bijv. slechts crediet worden verleend aan die organisaties die zich bezighouden met de bevordering van industriële bedrijvigheid. In enkele landen is een directe participatie in het aandelenkapitaal van een onderneming niet toegestaan.

De diversiteit der mogelijkheden strekt zich ook uit tot de financieringsbronnen van de ontwikkelingsmaatschappij. Indien zelf een bedrijf wordt uitgeoefend dan wel bankzaken worden verricht of technisch hulp wordt verleend is in de eerste plaats inkomens- en winstvorming mogelijk. Een belangrijke financieringsbron wordt vervolgens gevormd door de overheidsbijdragen. Als zodanig komen jaarlijkse bijdragen uit het budget van het land c.q. het moederland voor evenals schenkingen. Ook kan de kas door opcenten op een bestaande belasting, bijv. overwinstbelasting, worden gespekt. Ten slotte is financiering door middel van credietverlening mogelijk, hetzij in de vorm van particuliere belegging onder staatsgarantie,

hetzij door een buitenlandse bank. Beweegt de organisatie zich niet op het terrein van het bankwezen dan kunnen een of meer banken worden opgericht, hetzij autonoom hetzij als integrerend onderdeel van de betreffende ontwikkelingsmaatschappij. Soms tijds participeren particuliere personen hierin terwijl een dergelijke bank voor een bepaalde sector kan worden opgericht, bijv. mijnbouw, olie, landbouw, volkswoningbouw of hypotheccair crediet. Een dergelijke bank kan tevens de functie van centrale bank vervullen en agent van het Ministerie van Financiën zijn. In een enkel land zijn alle werkzaamheden inclusief de planning en de opleiding van arbeidskrachten aan een of meer banken opgedragen. Soms is de bank gesplitst in een afdeling voor het verstrekken van lang en kort crediet en in een tweede afdeling voor alle ontwikkelingswerkzaamheden.

De ontwikkeling van Puerto Rico wordt in vele geschriften als voorbeeld van een versnelde ontwikkeling gebruikt niet in de laatste plaats door de grote publiciteit welke hieraan door de pers in de Verenigde Staten werd gegeven. Als coördinerend orgaan ten opzichte van de industriële ontwikkelingsmaatschappij, de verkeersautoriteiten, het bureau voor toerisme en het departement voor research en industriebevordering wordt hier het in 1951 opgerichte bureau „Economic Development Administration” vermeld. De bovenvermelde industriële ontwikkelingsmaatschappij werd in 1942 opgericht. Als object werd met name aangewezen de bevordering van kapitaal-intensieve industrieën werkend met binnenlandse grondstoffen en producerend voor de binnenlandse markt, benevens de oprichting van meer arbeidsintensieve industrieën werkend voor export. Eigen investeringen, verstrekking van lang en/of kort crediet, belastingfaciliteiten e.d. hadden in de periode 1942-1951 de oprichting van tientallen bedrijven van een redelijke omvang ten gevolge. De investeringen bedroegen gemiddeld U.S. \$ 2 per jaar per hoofd der bevolking, nl. U.S. \$ 40 mln in totaal. Hierdoor werd het nationaal product aanzienlijk verhoogd. De schattingen lopen hierover uiteen; een verhoging van het bruto-nationaal product met U.S. \$ 70 mln zou op een zeer gunstig investeringseffect wijzen. Als werkgelegenheidseffect voor deze tienjarige periode worden eveneens verschillende getallen genoemd. Door de ontwikkelingsmaatschappij werd o.a. op directe wijze geïnvesteerd in de glas-, cement-, pulp- en papier-, kleiprodukten-, schoenen- en leerfabricage. Fabricage van cement en kleiprodukten bleek rendabel, van glas niet. De laatste industrie werd als een verlengstuk voor de suikerwinning, in casu voor emballagemateriaal voor de rumexport opgezet. Een stagnatie van de suiker en rumafzet maakte vergroting van het productenassortiment van de glasfabriek noodzakelijk. Enkele zelf geëxploiteerde bedrijven werden aan particulieren verkocht, andere wegens gebrek aan rentabiliteit tijdelijk stilgelegd, weer andere uitgebreid. Ook werden fabrieksgebouwen en hotels door de maatschappij ge-

bouwd, waarna de percelen verhuurd of verkocht werden aan firma's in de Verenigde Staten. Deze firma's droegen zelf voor bijv. 20 pCt in de investeringskosten bij. De fiscale faciliteiten omvatten o.a. een ontheffing van inkomens-, vermogens- en gemeentefondsbelastingen voor de tijd van 10-20 jaar voor bepaalde groepen van bedrijven. Juridisch onafhankelijk van elkaar staan in Puerto Rico:

1. De ontwikkelingsmaatschappij met een vastgesteld basiskapitaal van U.S. \$ 25 mln, met de toestemming obligatieleningen uit te schrijven en met een jaarlijkse overheidsbijdrage die enkele procenten van bovengenoemd kapitaal omvat. Deze maatschappij heeft een ruime taakopdracht.
2. De ontwikkelingsbank die gedeeltelijk als centrale bank fungeert maar hoofdzakelijk lang industrieel crediet verleent.

Ook Venezuela maakt gebruik van een dergelijke organisatie. Op basis van de olieproductie werd de economische ontwikkeling van het land na de revolutie in 1945 bevorderd door instelling van

- a. een nationale economische raad als adviserend lichaam;
- b. een ontwikkelingsmaatschappij als uitvoerend orgaan, onafhankelijk van bovengenoemde raad;
- c. enkele banken op het gebied van landbouwindustrie en volkshuisvesting die gereorganiseerd werden en hun plannen voor het komende jaar aan de ontwikkelingsmaatschappij moeten voorleggen.

Het vermogen van de ontwikkelingsmaatschappij is gevormd door schenkingen van de overheid in aandelen in geld, zowel in de vorm van een bedrag ineens als door een jaarlijkse bijdrage uit de begroting. Deze jaarlijkse bijdrage omvat 2-10 pCt van de overheidsinkomsten. Met de sinds 1947 in Venezuela aanwezige afdeling van de Nelson Rockefeller organisatie (Corporacion Venezolana de Economica Basica) werd bij contract een nauwe samenwerking verzekerd. Ook hier werden niet onbelangrijke resultaten geboekt waarbij echter de aanwezigheid van een permanent vloeiende bron van overheidsinkomsten ten gevolge van de oliewinning niet mag worden vergeten.

De ervaring heeft geleerd dat de taakopdracht van de ontwikkelingsmaatschappij het beste zo ruim mogelijk kan worden gesteld evenals de machtiging tot het verrichten van handelingen. Hierbij moet het verstrekken van kort en vooral van lang crediet echter bij voorkeur aan het bankwezen voorbehouden blijven. Men zal bij een beoordeling van het nuttig effect van de ontwikkelingsmaatschappij niet uit het oog mogen verliezen dat alleen reeds het feit, dat buiten het ambtelijk apparaat om gewerkt kan worden, tot gunstige resultaten kan leiden. En deze gunstige resultaten zijn in bepaalde gevallen niet uitgebleven. Het elimineren van ambtelijke traagheid betekent echter slechts het verwijderen van een der vele weerstanden van economische ontwikkeling. De kernproblemen blijven met het instellen en doen functioneren van een dergelijk

(Ingezonden mededeling)

met papier geïsoleerde kabels
voor zwakstroom en sterkstroom
koperdraad en koperdraadkabel
kabelgarnituren, vulmassa en olie

N N K F
N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT

instituut onopgelost. Bovendien zal het instituut veelal binnen de ambtelijke sfeer worden getrokken en zelfs indien dit niet het geval is zal het vervullen van de ondernemersfunctie in verschillende sectoren dikwijls een te zware taakopdracht blijken. Het dynamisch vermogen zal dan ook altijd beperkt blijven.

Suriname, de Nederlandse Antillen en ook Nieuw-Guinea hebben hun ontwikkelingsplannen die in de komende jaren een besteding van honderden miljoenen guldens zullen vragen. Alleen het Surinaamse Tienjarenplan omvat een uitgave van ruim Nf 200 mln waarvan een aanzienlijk deel door Nederland zal worden gefourneerd. De besteding van deze gelden zal ongetwijfeld op weloverwogen wijze plaatsvinden. Met name wat de planning betreft slaan genoemde gebieden in het koor van tropische wensdromen een nuchter en goed figuur. Vragen staat echter vrij en uit het bovenstaande komen de volgende vragen naar voren:

1. Verdient oprichting van een ontwikkelingsmaatschappij als zelfstandig uitvoerende instantie geen overweging voor de dynamisering van het economisch bestel? Ook in bovengenoemde gebieden werkt het ambtelijk apparaat wel eens stroef.

2. Zal het oprichten van een dergelijk zelfstandig orgaan met goed omschreven status niet de beste mogelijkheid bieden om economische ontwikkeling en intern-politieke ontwikkeling als twee verschillende grootheden te zien? Hier zijn ongetwijfeld spanningen aanwezig die de economische ratio door het politiek sentiment kunnen doen overheersen.
3. Kan een dergelijk orgaan, dat in bepaalde gevallen op de stoel van de particuliere ondernemer moet gaan zitten, niet het beste de belangstelling van het zo broodnodige bona fide particuliere initiatief opwekken?
4. Is dit orgaan niet de aangewezen instantie om de rol van het bankwezen in de ontwikkelingsperiode te regisseren? Het particuliere bankwezen zal immers nooit zijn credietprincipes verloochenen; de overheidsbank daarentegen kan snel een politiek instrument worden.
5. Durven de overzeese partners niet een ontwikkeling à la Puerto Rico aan? Met eigen productie op landbouwkundig en industrieel gebied tot het moment dat de particulier wil instappen? Kan de lijn van het goede en krachtige begin inzake planning en financiering niet op deze wijze worden doorgetrokken?

Paramaribo.

R. KOOL, ec. drs.

Enkele aspecten van de woningbouw

Inleiding.

Een van de aangelegenheden van de woningbouw betreft de omvang van de bouwprogramma's, zoals deze jaarlijks worden vastgesteld en de vraag tot welke hoogte deze kunnen worden opgevoerd, gezien de bestaande spanning op de arbeidsmarkt gedurende de laatste jaren. In de beschouwingen omtrent dit vraagstuk worden de conclusies, al dan niet stilzwijgend, gebaseerd op een bepaald verband, dat gelegd wordt tussen het aantal begonnen woningen, het aantal voltooide woningen, het aantal woningen in uitvoering en de bouwtijd. Daar het inzicht in de samenhang van deze factoren, juist met betrekking tot de beoordeling van het door de Overheid gevoerde goedkeuringsbeleid, van veel belang is, is het nuttig deze samenhang nader aan te duiden.

Voor een goed begrip wordt onderscheid gemaakt tussen *verband per definitie* en *economisch verband*.

Zoals het woord reeds aanduidt geeft het eerstgenoemde verband aan, dat een factor per definitie gelijk is aan een andere factor of een combinatie van andere factoren. Het economisch verband geeft aan, dat een factor in een bepaalde verhouding zal reageren op veranderingen in een of meer andere factoren ¹⁾.

Het doel van dit artikel is voor de periode 1950-1954 het economisch verband aan te duiden tussen het aantal voltooide woningen enerzijds en anderzijds die factoren, op veranderingen waarvan het aantal voltooide woningen reageert.

Als hulpmiddel hiertoe wordt o.a. gebruik gemaakt van de begrippen *aantal woningen in uitvoering* en *bouw-tijd* zoals deze hierna worden gedefinieerd.

Verband per definitie.

Bouw-tijd van woningen en aantal woningen in uitvoering.

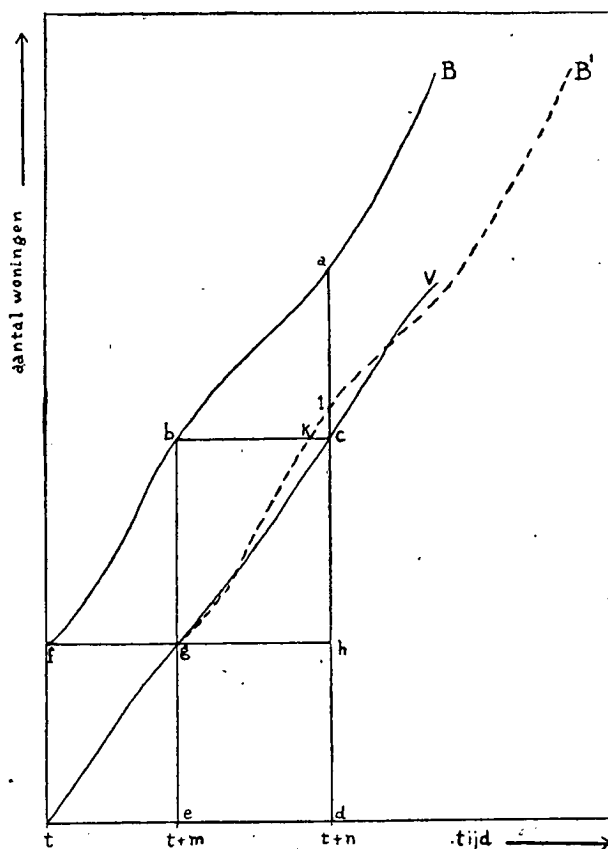
In „Statistische en Econometrische Onderzoekingen” ²⁾

¹⁾ In de econometrie zijn in dit verband de termen definitievergelijkingen en reactievergelijkingen gebruikelijk.

²⁾ „Statistische en Econometrische Onderzoekingen”, jaargang 6, no 2, tweede kwartaal 1951, blz. 103 e.v.

is een methode ontwikkeld om de bouw-tijd te bepalen. Deze methode wordt aan de hand van grafiek I aangeduid.

Grafiek I

In grafiek I zijn als willekeurig voorbeeld de curves B en V getekend, welke het laatste gedeelte van het cumulatieve verloop weergeven van resp. de totale aantallen begonnen en voltooide woningen. De lengte van de verticale lijn ah geeft het aantal woningen weer, dat gedurende de periode t tot t+n is begonnen. De lengte van

de lijn cd geeft het aantal woningen weer, dat in de periode t tot $t+n$ is voltooid. De lengte van de lijn ac geeft dan het aantal woningen weer, dat op het moment $t+n$ nog in uitvoering is. Immers, het totale aantal woningen, met de bouw waarvan tot het moment $t+m$ begonnen is, is gelijk aan het totale aantal woningen, dat tot het moment $t+n$ is voltooid ($be = cd$). Alle woningen, welke in de periode $t+n$ tot $t+m$ werden begonnen (aangeduid door de lijn ac) zijn dus nog in uitvoering op het moment $t+n$.

Uitgaande van de veronderstelling, dat de woningen in dezelfde volgorde gereedgekomen zijn als zij begonnen zijn, is de tijd, verlopen tussen de momenten $t+m$ en $t+n$, gelijk aan de bouwtijd van de tot het moment $t+m$ laatst begonnen woning. Wanneer de juist gemaakte veronderstelling t.a.v. gelijke volgorde van begin en voltooiing niet met de werkelijkheid overeenkomt, maakt dit voor de bepaling van de gemiddelde bouwtijd geen verschil, daar afwijkingen in deze volgorde met betrekking tot de op de aangegeven wijze bepaalde bouwtijd elkander compenseren. De bouwtijd kan derhalve worden gedefinieerd als de horizontale afstand tussen de lijnen, welke het cumulatieve verloop van het aantal begonnen en van het aantal voltooide woningen weergeven.

Voorts kan het aantal woningen in uitvoering worden gedefinieerd als de verticale afstand tussen de juist bedoelde lijnen. De laatste definitie kan ook zo geformuleerd worden, dat het aantal woningen in uitvoering steeds gelijk is aan het verschil tussen de som van alle begonnen woningen en de som van alle voltooide woningen op hetzelfde tijdstip gemeten.

Met behulp van de statistische gegevens omtrent de begonnen en voltooide woningen en van de woningen in uitvoering is het dus op elk moment mogelijk, uitgaande van het aantal woningen in uitvoering, beide curves B en V in een grafiek te construeren en de bouwtijd op elk willekeurig tijdstip af te lezen.

In genoemd artikel in „Statistische en Econometrische Onderzoekingen” is tevens een uitbreiding, toegepast op woningcomplexen, uitgewerkt, waarvoor de gegevens worden ontleend aan de sinds ca 5 jaren toegepaste zgn. drie-maandelijke voortgangscontrole door het C.B.S. Voor deze controle heeft men het voltooiingsproces van woningen verdeeld in vijf stadia. Voor elk stadium afzonderlijk wordt dan de bouwtijd op de bovenomschreven wijze bepaald en door optelling van deze deelbouwtijden verkrijgt men de totale bouwtijd van woningen.

Volgens de eerste methode meet men de bouwtijd van de gedurende de maand van waarneming voltooide woningen, zoals deze door de omstandigheden bepaald werd in de *voorafgaande maanden*, welke tezamen de lengte van de bouwtijd aangeven. Volgens de tweede methode meet men de bouwtijd als de som der deelbouwtijden van de vijf stadia, zoals deze door de omstandigheden bepaald werden in *het kwartaal van waarneming*. Voor ons doel is het niet nodig op deze uitbreiding van methode verder in te gaan. Zij is slechts volledigheidshalve vermeld.

De in meergenoemd artikel bepaalde bouwtijd kan ook langs een derde weg worden benaderd, welke berust op het telkens bepalen van de verhouding tussen de in grafiek I aangegeven afstanden lc en kc . Deze afstanden zijn in de grafiek bepaald door de curve B over een afstand gelijk aan fg naar rechts te verschuiven, waardoor de gestippelde curve B' ontstaat; de curve B' snijdt de lijnen bc en ac resp. bij k en l .

De afstand kc geeft aan hoeveel de bouwtijd op het

ALMELO Centrum voor
Industrievestiging in Twente
Tel. 05490-5361

(Advertentie)

moment $t+n$ afwijkt van de bouwtijd op het moment $t+m$. De afstand lc geeft aan hoeveel het aantal woningen, dat tot het moment $t+n$ voltooid is, afwijkt van het aantal woningen, dat tot het moment $t+n$ voltooid geweest zou zijn, wanneer de bouwtijd gelijk was gebleven aan die op het moment $t+m$. Immers, wanneer dit laatste het geval ware geweest, zouden de curves V en B' gedurende de periode $t+m$ tot $t+n$ zijn samengevallen.

Algemeen gesteld geeft dus de horizontale afstand tussen de curve V en de, over een afstand gelijk aan een als willekeurig uitgangspunt gekozen bouwtijd, naar rechts verschoven curve B het verschil tussen de waargenomen bouwtijd en de als uitgangspunt gekozen bouwtijd weer.

De verticale afstand tussen beide curves geeft het verschil aan tussen het aantal voltooide woningen en het aantal woningen, dat voltooid geweest zou zijn, wanneer de bouwtijd gelijk was aan de als uitgangspunt gekozen bouwtijd.

De verhouding van beide verschillen ($lc : kc$) in de loop van de tijd gemeten blijft niet geheel constant. Zij zullen echter een sterk overeenstemmend verloop vertonen, daar, zoals in grafiek I te zien is, beide verschillen steeds tegelijkertijd van positief in negatief veranderen en omgekeerd.

Daar het verschil in bouwtijd (kc) volkomen parallel verloopt aan de bouwtijd zelf, volgt uit het bovenstaande, dat de bouwtijd in zijn verloop identiek is met het verschil in voltooide woningen (lc).

Laatstbedoeld verschil duiden wij aan als *onvoltooide rest*, welke dus positief dan wel negatief kan zijn, al naar gelang de bouwtijd op het moment van waarneming langer dan wel korter is dan de als uitgangspunt gekozen bouwtijd.

De onvoltooide rest, welke identiek is met de bouwtijd, kan dan worden gedefinieerd als het verschil tussen de som van alle voltooide woningen *nu* en de som van alle begonnen woningen een als uitgangspunt gekozen (bouw)tijd *vroeger*.

Economisch verband.

A. Economisch verband tussen bouwtijd en aantal woningen in uitvoering.

Het is zonder meer duidelijk, dat de vraag naar bouwvakarbeiders bepaald wordt door de omvang van het onderhanden werk, hetwelk is samengesteld uit woningen en overige bouwwerken exclusief weg- en waterbouwkundige werken. De laatstbedoelde werken kunnen buiten beschouwing blijven, daar deze practisch geen vraag uitoefenen naar arbeiders in de gebouwensector.

Daar gedurende de in beschouwing genomen periode de ontwikkeling van de woningbouw practisch parallel verlopen is aan die van de overige bouwwerken exclusief weg- en waterbouw en voorts steeds ruim de helft uitmaakte van het gehele bouwprogramma, kan men voor bedoelde periode de ontwikkeling van de woningbouw ten naastebij als maatstaf beschouwen voor de ontwikkeling van de gehele bouwnijverheid exclusief weg- en waterbouw ³⁾.

³⁾ In 1954 nam de activiteit in de totale gebouwensector sterker toe dan alleen in de woningbouw.

Het tempo, waarin een woning wordt gebouwd, wordt bepaald door de hoeveelheid arbeid van gelijke kwaliteit, welke per tijdseenheid aan de woning wordt verwerkt. Deze hoeveelheid is afhankelijk van het aantal tewerkgestelde arbeiders, de kwaliteit van de arbeid, de materiaal-aanvoer en de weersomstandigheden. Wat de beide laatste factoren betreft, is het duidelijk, dat ook bij voldoende aanbod van arbeid het niet mogelijk is dit te verwerken, wanneer er geen bouwmaterialen zijn of wanneer de weersomstandigheden het werk beletten. Wij laten beide laatstbedoelde factoren voorlopig buiten beschouwing en beperken ons tot de invloed van het arbeidsaanbod.

Zoals in het voorgaande werd uiteengezet (zie grafiek I) is het aantal woningen in uitvoering steeds gelijk aan het verschil tussen het cumulatieve aantal begonnen woningen (curve B) en het cumulatieve aantal voltooide woningen (curve V). Een stijging resp. daling van het aantal woningen in uitvoering wordt derhalve veroorzaakt doordat de som van het aantal begonnen woningen sneller resp. minder snel toeneemt dan de som van het aantal voltooide woningen.

Daar er voor het bouwen van een woning altijd een zekere tijd nodig is, zal een grotere dan wel geringere stijging van het cumulatieve aantal begonnen woningen steeds enige tijd later, *in meer of mindere mate*, gevolgd worden door een grotere dan wel geringere stijging van het cumulatieve aantal voltooide woningen. In de tijd gezien is derhalve het aantal begonnen woningen als primaire, en het aantal voltooide woningen als secundaire oorzaak te zien van veranderingen van het aantal woningen in uitvoering.

De omvang van het aantal begonnen woningen wordt voornamelijk bepaald door het aantal van overheidswege verstrekte bouwvergunningen.

Stel nu dat het aantal woningen in uitvoering stijgt als gevolg van een toeneming van het aantal begonnen woningen, op haar beurt veroorzaakt door een groter aantal bouwvergunningen. Wil het aantal arbeiders, dat per woning wordt ingezet, gelijk blijven, dan moeten er steeds meer arbeiders in het arbeidsproces worden ingeschakeld.

Daar de neiging zal bestaan om eerst de beste arbeiders aan te trekken, zullen bij toenemende omvang van het aantal woningen in uitvoering en schaarser wordend arbeidsaanbod ook lager gekwalificeerde arbeiders tewerk worden gesteld.

Bij voortgaande stijging van het aantal woningen in uitvoering komt een moment, dat het aanbod van arbeiders onvoldoende is om hetzelfde aantal arbeiders per woning in te zetten als voordien.

De daling van de arbeidskwaliteit en vervolgens van het aantal arbeiders per woning, waardoor een geringere hoeveelheid arbeid van bovendien geringere kwaliteit per woning en per tijdseenheid wordt verwerkt, doet het bouwtempo dalen.

Dit betekent, dat er per tijdseenheid een geringer aantal woningen gereed komt dan wanneer het bouwtempo onveranderd was gebleven. Daar hierdoor de *onvoltooide rest* in absolute zin een toeneming ondergaat betekent dit tevens, dat de bouwtijd stijgt. Voorts betekent dit, dat er meer woningen in uitvoering blijven dan wanneer de bouwtijd niet was gestegen.

Een stijging van de bouwtijd betekent dus een additionele toeneming van het aantal woningen in uitvoering, en in evenredigheid daarmee een additionele toeneming van de vraag naar arbeid.

Het is gemakkelijk in te zien, dat bij een daling van het aantal woningen in uitvoering als gevolg van een

vermindering van het aantal begonnen woningen het omgekeerde proces plaatsvindt.

Aan de geringer wordende vraag naar arbeid kan in kwantitatief en kwalitatief opzicht in ruimere mate worden voldaan. Het bouwtempo stijgt en er komen per tijdseenheid meer woningen gereed dan wanneer het bouwtempo onveranderd was gebleven. De onvoltooide rest, dus de bouwtijd, daalt en er blijven minder woningen in uitvoering dan wanneer de bouwtijd ongewijzigd was gebleven.

Een daling van de bouwtijd betekent derhalve een additionele vermindering van het aantal woningen in uitvoering en in evenredigheid daarmee een additionele vermindering van de vraag naar arbeid.

De invloed van het aantal begonnen woningen enerzijds en anderzijds de additionele invloed van de bouwtijd op het aantal woningen in uitvoering blijkt cumulatief te zijn. Immers, uit een *stijging* van het aantal begonnen woningen vloeit een *stijging* van de bouwtijd voort en uit een *daling* van het aantal begonnen woningen een *daling* van de bouwtijd.

Uit de voorgaande uiteenzettingen is gebleken, dat de primaire oorzaak van een wijziging van het aantal woningen in uitvoering gelegen is in een wijziging van het aantal begonnen woningen. Het effect hiervan op de bouwtijd (onvoltooide rest) zal steeds pas een zekere periode later tot uiting komen.

Deze periode is steeds korter dan de bouwtijd zelf op het moment van waarneming. Dit is als volgt in te zien.

Het voltooiingsproces bestaat uit een aantal deelprocessen, welke in de tijd gezien een zekere opeenvolging zullen vertonen, terwijl voorts voor deze deelprocessen verschillende categorieën arbeiders benodigd zijn, welke elkander onderling niet kunnen vervangen, zoals metselaars, timmerlieden, loodgieters, stucadoors e.a., en waarvoor dientengevolge de arbeidsmarkten zullen bestaan.

Een toeneming van het aantal begonnen woningen zal een verhoogde vraag ten gevolge hebben naar de categorie arbeiders, welke in het eerste deelproces worden tewerk gesteld. De daardoor veroorzaakte vertraging van het bouwtempo treedt zowel op bij de woningen, welke juist begonnen zijn, als bij de woningen, welke reeds enige tijd in bewerking zijn en het eerste deelproces bijna doorlopen hebben. Dientengevolge komen er per tijdseenheid een geringer aantal woningen in het tweede deelproces dan wanneer het bouwtempo in het eerste deelproces niet vertraagd zou zijn. Dit geringer worden van het aantal in het tweede deelproces komende woningen ligt vroeger dan het moment, waarop de verhoging van het aantal begonnen woningen tot het tweede deelproces is voortgeschreden en dan ook daar een daling van het bouwtempo gaat veroorzaken. Het ligt zoveel vroeger als een woning nodig heeft om bij de bestaande verhouding tussen vraag naar en aanbod van arbeiders het eerste deelproces te doorlopen.

Het geringer aantal in het tweede deelproces gekomen woningen zal daarna nog een zekere tijd behoeven om geheel voltooid te worden, echter minder tijd dan de gehele bouwtijd bedraagt daar het eerste deelproces reeds doorlopen was. Het gereedkomen van een geringer aantal woningen dan wanneer het bouwtempo in het eerste deelproces niet vertraagd was impliceert een vergroting van de onvoltooide rest. Zodoende constateert men een verlenging van de bouwtijd een zekere tijd nadat het aantal begonnen woningen werd verhoogd. *Deze tijd is korter dan de bouwtijd zelf, nl. gelijk aan de tijd die nodig was om*

het tweede en de volgende deelprocessen te doorlopen.

Het is zonder meer duidelijk, dat een daling van het aantal begonnen woningen tot uiting zal komen in een verkorting van de bouwtijd een zekere tijd na het intreden van de daling van het aantal begonnen woningen, welke tijd korter is dan de bouwtijd zelf.

De aandacht zij er nog op gevestigd dat het feit, dat de invloed op het aantal woningen in uitvoering van het aantal begonnen woningen en van de bouwtijd *cumulatief* is, tevens impliceert, dat de fluctuaties van het aantal voltooide woningen altijd geringer zullen zijn dan van het aantal begonnen woningen. Een stijging c.q. daling van het aantal begonnen woningen zal nl., als gevolg van de daarmee gepaard gaande daling c.q. stijging van het bouwtempo, steeds in verminderde mate in het aantal voltooide woningen tot uiting komen.

Samenvattend is uit de voorgaande uiteenzetting het economisch verband tussen bouwtijd en aantal woningen in uitvoering als volgt gebleken. Een stijging c.q. daling van het aantal woningen in uitvoering, veroorzaakt door een stijging c.q. daling van het aantal begonnen woningen, zal door de werking van het relatieve arbeidsaanbod op het bouwtempo na een zekere tijd, geringer dan de bouwtijd zelf, gevolgd worden door een stijging c.q. daling van de onvoltooide rest, dus van de bouwtijd.

B. Economisch verband tussen aantal voltooide woningen enerzijds en aantal begonnen woningen en aantal woningen in uitvoering anderzijds.

Bij de behandeling van het verband per definitie werd de onvoltooide rest, welke identiek is met de bouwtijd, gedefinieerd als het verschil tussen de som der voltooide woningen *nu* en de som der begonnen woningen, een als uitgangspunt gekozen (bouw)tijd *vroeger*.

Het aldus gedefinieerde verband is omkeerbaar, zodat men ook per definitie kan stellen, dat de som van het aantal voltooide woningen gelijk is aan het verschil tussen de som van het aantal begonnen woningen, een als uitgangspunt gekozen (bouw)tijd *vroeger*, en de onvoltooide rest *nu*.

Door het economisch verband tussen aantal woningen in uitvoering en de bouwtijd (onvoltooide rest) ligt nu tevens het economisch verband vast tussen aantal voltooide woningen enerzijds en aantal begonnen woningen en aantal woningen in uitvoering anderzijds.

Gelet op de juist gegeven definitie is dan immers de som van het aantal voltooide woningen afhankelijk van de som van het aantal begonnen woningen — een als uitgangspunt gekozen bouwtijd *vroeger* — en van het aantal woningen in uitvoering, een zekere tijd *vroeger*, welke korter is dan de bouwtijd.

C. Samenvatting.

Het voorgaande kan in de volgende conclusies worden samengevat:

1. een stijging c.q. daling van het aantal begonnen woningen zal bij relatief schaars arbeidsaanbod na enige tijd leiden tot een stijging c.q. daling van de bouwtijd;
2. een verandering van de bouwtijd heeft een afzonderlijke invloed op het aantal woningen in uitvoering — dus ook op de vraag naar arbeid — en werkt met de invloed van het aantal begonnen woningen *cumulatief*;
3. een stijging c.q. daling van het aantal begonnen woningen plant zich op grond van conclusies 1 en 2 steeds *degressief* voort naar de voltooiing, waardoor

de fluctuaties der voltooide woningen steeds geringer zijn dan van de begonnen woningen;

4. op grond van conclusie 3 zullen de fluctuaties van het aantal woningen in uitvoering steeds in meerdere mate veroorzaakt worden door de fluctuaties van het aantal begonnen woningen dan van het aantal voltooide woningen;
5. de fluctuaties van de bouwtijd (onvoltooide rest) zullen die van het aantal woningen in uitvoering met een zekere vertraging, korter dan de bouwtijd, volgen. In welke mate deze vertraging korter is dan de bouwtijd, is afhankelijk van de vraag hoe groot het eerste deelproces is, op het bouwtempo waarvan een wijziging van het aantal begonnen woningen onmiddellijke invloed heeft;
6. naarmate de fluctuaties van het aantal woningen in uitvoering groter zijn zullen de fluctuaties van de bouwtijd (onvoltooide rest) eveneens groter zijn.

In een volgend artikel zullen, in het licht van het vorenstaande, enkele opmerkingen worden gemaakt omtrent de seizoensinvloed, de bouwmaterialenvoorziening, andere bouwwerken dan woningen en omtrent complexenbouw en vervolgens zal een overzicht worden gegeven van de woningbouw gedurende de laatste vijf jaren, alsmede een prognose van het aantal voltooide woningen voor het jaar 1955.

's-Gravenhage.

Drs M. J. Schut.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Ondanks het passeren van de ultimo bleef de geldmarkt gedurende de verslagweek ruim. Callgeld bleef onveranderd op $\frac{1}{2}$ pCt gehandhaafd. De markt-disconto's voor kort papier bleven eveneens ongewijzigd, nl. voor 3, resp. 12 maanden op $\frac{3}{4}$, resp. 1 pCt per jaar. Verschillende disconto's voor langere termijnen daalden zelfs met ca $\frac{1}{8}$ pCt.

Dit laatste hing vermoedelijk samen met het feit, dat de geldgevers geen *nieuw* langlopend papier meer konden verkrijgen. Met ingang van 28 Juni staakte de Agent van het Ministerie van Financiën nl. alle verkoop van schatkistpapier. Deze afgifte had opengestaan sinds 18 April 1955, en wel voor jaarspromessen tegen een disconto van 1 pCt en voor 2, resp. 5 jaarsbiljetten tegen een rente van $1\frac{1}{2}$, resp. $1\frac{7}{8}$ pCt per jaar. Voor zover uit de gepubliceerde cijfers valt na te gaan, werden promessen slechts afgenomen in de periode van 18 tot 25 April, nl. voor f 30 mln. Op veel groter schaal werden biljetten gekocht, nl. voor ca f 215 mln; naar in marktcringen vermeldt zou dit grotendeels 5 jaarsbiljetten hebben betroffen.

Deze uitgesproken voorkeur voor het langlopende papier hing waarschijnlijk zowel samen met de veel gunstiger rentevergoeding daarvoor als met de zekerheid, dat men zodoende gedurende enige jaren geen vrees voor herbeleggingsmoeilijkheden meer behoeft te koesteren. Het feit, dat de biljettenafgifte thans wederom werd stilgezet bewijst, dat laatstgenoemde vrees niet ongegrond was.

Met het staken van de papierverkoop door de Agent ging een tweede maatregel gepaard, nl. de hervatting van de afgifte van kort papier door De Nederlandsche Bank uit haar portefeuille. Dit stuivertje wisselen is niet nieuw; zo verkocht de Centrale Bank van 22 Februari tot 18 April 1955 ook dergelijk papier. In vergelijking tot deze laatste

periode is er echter wel een verandering in de tarieven aangebracht. Thans worden 3 en 12 maandspromessen afgegeven tegen een disconto van $\frac{3}{4}$, resp. 1 pCt, tegen in de periode 22 Februari tot 18 April jl. tegen $\frac{1}{2}$, resp. $\frac{3}{4}$ pCt per jaar. De principiële beslissing tot (verdere) verhoging was echter reeds op 18 April jl. genomen, toen de Agent jaarspapier à 1 pCt ging verkopen. Deze lijn is nu slechts verder doorgetrokken, i.c. tot 3 maandspapier.

Vergelijkt men de huidige afgiftetarieven voor kort papier van De Nederlandsche Bank met die, welke bijv. golden tussen 20 April en 3 Juli 1954, t.w. voor genoemde termijnen $\frac{3}{8}$, resp. $\frac{5}{8}$ pCt per jaar, dan kan men stellen dat de monetaire autoriteiten de ultra-goedkoop-geldpolitiek op de geldmarkt het laatste jaar hebben verlaten en dat zij zich thans tot het voeren van een „gewone” goedkoop-geldpolitiek bepalen.

De kapitaalmarkt.

Voor het eerst sinds verscheidene weken was op de aandelenmarkt wederom sprake van grote buitenlandse aankopen, welke tot een aanmerkelijke koersstijging van de internationale fondsen leidden. Koninklijke bleef hierbij opnieuw achter t.o.v. Philips en Unilever. Voor dit laatste fonds vormde de a.s. verkrijging van beursnotering in Parijs een speciale stimulans. Ook A.K.U. was vrij vast, mede i.v.m. de aangekondigde dividendverhoging van haar dochter, de Vereenigde Glanzstoff.

Zoals uit onderstaande indexcijfers volgt, vormden Indonesische fondsen een uitzondering op de overigens algemene koersstijging. De verdere beperking van de transfer door dat land, thans in de vorm van een gedeeltelijke blokkering van de (na belasting resterende) winsten, ondermijnde het toch in beleggerskringen al niet grote vertrouwen in deze fondsen nog verder.

Terugziende op het eerste halfjaar 1955, steeg te Amsterdam de algemene aandelenindex tussen 3 Januari en 1 Juli van 185,6 op 204,0, dus met 10 pCt. In Wallstreet steeg tussen deze beide data Dow Jones Industrials van 408,9 op 453,8, dus met 11 pCt. Niet alleen wat de richting, doch zelfs wat de omvang betreft, was er tussen deze beide koersbewegingen derhalve van een grote mate van overeenkomst sprake.

Het door de Rotterdamsche Bank berekende rendement van Nederlandse aandelen bedroeg per 30 Juni 1955 4,7 pCt. Dit rendement vertoonde het laatste halfjaar een opmerkelijke stabiliteit. Zowel per ult. December 1954 als per ult. Maart 1955 bedroeg het nl. 4,8 pCt, tegen per ult. Juni, resp. September 1954 5,5, resp. 5,2 pCt. Aangezien talrijke, in de eerste helft van 1955 gedeclareerde, dividenden hoger lagen dan het vorig jaar, betekent deze stabiliteit, dat gemiddeld dividendverhogingen en koersstijgingen de laatste tijd relatief even groot waren.

Het beroep, dat de afgelopen weken van buitenlandse zijde op de Nederlandse obligatiemarkt werd gedaan, noch de verwachting, dat in de naaste toekomst nog meer grote buitenlandse emissies hier te lande zullen worden geplaatst, hebben op de vaste stemming op deze markt inbreuk gemaakt. Ook het indienen van de Leningwet 1955, waarbij de Minister van Financiën wordt gemachtigd t.z.t. voor f 1.500 mln staatsleningen aan te gaan, alsmede het vermoeden dat er dit jaar nog een dergelijke lening zal worden uitgegeven, hadden enige zichtbare invloed op de markt. Zoals uit onderstaand staatje volgt, bleven de koersen ook de afgelopen week goed op peil. Andere symptomen der krachtige marktpositie vormden de uiterst minimale toewijzing bij de emissies van f 2 mln $\frac{3}{2}$ pCt obligaties Brocapharm, het uitgeven van 3 pCt

pandbrieven a pari door de Friesch-Groningsche Hypotheekbank en het afsluiten van langlopende onderhandse $\frac{3}{4}$ pCt gemeenteleningen a pari.

Aand. indexcijfers (1953 = 100)	24 Juni 1955	1 Juli 1955
Algemeen	198,8	204,0
Internat. concerns	254,4	263,8
Industrie	156,4	159,7
Scheepvaart	143,6	146,6
Banken	142,3	143,9
Indon. aand.	145,2	142,1
Aandelen		
Kon. Petroleum	590 $\frac{1}{2}$	599 $\frac{1}{4}$
Unilever	427	450
Philips	404 $\frac{1}{4}$	426 $\frac{1}{2}$
A.K.U.	302 $\frac{1}{4}$	310 $\frac{1}{4}$
Kon. N. Hoogovens	335	334 $\frac{1}{4}$
Van Gelder Zn	297 $\frac{1}{2}$	297 $\frac{1}{2}$ exd.
H.A.L.	183	187
Amsterd. Rubber	121	120 $\frac{1}{4}$
H.V.A.	142	138 $\frac{1}{4}$ exd.
Staatsfondsen		
2 $\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	79 $\frac{3}{4}$	79 $\frac{9}{16}$
3-3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	101 $\frac{1}{4}$	101 $\frac{5}{16}$
3 pCt Grootboek 1946	100	99 $\frac{7}{8}$
3 pCt Dollarlening	98 $\frac{1}{2}$	98
Diverse obligaties		
3 $\frac{1}{2}$ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	102	101 $\frac{1}{2}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt Bk v. Ned. Gem. 1954 II/III	100 $\frac{1}{16}$	100 $\frac{1}{4}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt Philips 1948	102 $\frac{1}{2}$	102 $\frac{1}{4}$
3 $\frac{1}{4}$ pCt Westl. Hyp. Bank	100 $\frac{1}{2}$	100 $\frac{1}{2}$

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN

DE NEDERLANDSCHE BANK

(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt en Muntmateriaal	Vorderingen en geldswaardige papieren, luidende in buitenlandse geldsoorten	Buitenlandse betaal-middelen	Vorderingen in guldens, voortvloeiende uit betalings-accorden	Voorschotten in rekening courant
6 Juni 1955	3.067.764	1.574.527	1.187	222.212	33.365
13 Juni 1955	3.068.346	1.596.561	1.084	214.828	26.686
20 Juni 1955	3.069.900	1.576.461	1.572	214.470	26.534
27 Juni 1955	3.070.221	1.587.842	1.090	201.903	30.581
4 Juli 1955	3.070.597	1.547.725	7.532	203.648	30.233

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldo in rekening courant				
		Totaal	's Rijks Schatkist	's Rijks Schatkist bijzondere rekening	Saldo voortvloeiende uit betalings-accorden	Andere saldi van niet-inge-zeten
6 Juni 1955	3.626.093	1.947.407	629.933	611.511	55.267	20.554
13 Juni 1955	3.570.208	2.013.829	680.080	611.511	55.277	20.302
20 Juni 1955	3.546.980	2.020.787	687.076	611.511	46.956	20.103
27 Juni 1955	3.637.530	1.934.657	629.351	611.516	58.886	20.817
4 Juli 1955	3.695.405	1.794.261	521.736	534.357	67.348	21.196

NATIONALE BANK VAN BELGIË

(Voornaamste posten in miljoenen francs)

Data	Goudvoorraad	Teged op het buitenland	Vorderingen op het buitenland i.v.m. betalings-accorden	Handelspapier op België en overheidssectoren	Voorschotten overheidsfondsen
18 Mei 1955	42.333	2.436	10.606	12.966	281
26 Mei 1955	42.390	2.240	10.571	14.239	513
2 Juni 1955	42.503	2.123	10.520	14.973	640
9 Juni 1955	42.161	1.917	10.475	15.035	329
16 Juni 1955	42.161	1.990	10.048	13.999	527
23 Juni 1955	41.936	1.971	10.114	14.457	313

Data	Deel- en pasmunt	Bankbiljetten in omloop	Rekening-courant saldi					Verbintenissen t.o. het buitenland i.v.m. betalings-accorden	
			gewone rek.	rek. Acc. Econ. Sam. w.	Banken in het buitenland	Diverse rekeningen courant	E.B.U.-landen	Andere	
									Schatkist
18 Mei 1955	763	102.742	3	76	202	1.240	476	480	
26 Mei 1955	670	103.096	7	76	198	1.372	457	489	
2 Juni 1955	690	104.512	5	76	219	1.504	436	482	
9 Juni 1955	703	103.936	6	76	199	1.244	386	481	
16 Juni 1955	732	102.984	2	68	235	1.168	209	479	
23 Juni 1955	738	102.936	3	68	293	1.091	247	446	

Correcte
correspondentie
door

KORES, dus

KORES voor Uw
KORES-pondentie!

CARBONPAPIER - SCHRIJFMACHINELINTEN

EERSTE NEDERLANDSCHE

VERZEKERING MIJ OP HET LEVEN EN TEGEN
INVALIDITEIT N.V.

GEVESTIGD TE 'S-GRAVENHAGE

PENSIOENREGELINGEN

beschikbare krachten

Directeur van Adviesbureau

op gebied van moderne administratie
wenst van werkkring te veranderen.

33 jaar. Speciale ervaring met mechanische administratie. S.P.D. en M.O. Boekhouden. Met goede kennis van de moderne talen. Organisatorische en commerciële ervaring. Gewend leiding te geven. Gezocht wordt een zelfstandige en verantwoordelijke commercieel-administratieve functie. Prima referenties zijn aanwezig.

Br. onder no. E.S.B. 27-2, Bur. v. d. Blad, Postbus 42, Schiedam.

Zie vervolg

„*Vacatures*”
op achterpagina

Vacatures

De Gemeente Schiedam roept sollicitanten op voor de functie van

Hoofd van de administratie

van de Technische Bedrijven

(Gasfabriek, Waterleiding- en Electriciteitsbedrijf)

Eisen:

Kennis van en ruime ervaring met moderne administratieve methoden en systemen.

Bij voorkeur administratieve ervaring bij openbare nutsbedrijven. Behoorlijke bedrijfs-economische kennis, o.m. blijkende uit het bezit van het S.P.D., de act. M.O. handelswetenschappen, gevorderde studie N.I.V.A. of eventueel doctoraal examen economie, bedrijfseconomische richting.

Leeftijd ± 35 jaar.

Candidaten moeten bereid zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Salaris:

f 8742,— - f 10.830,— (6 jaarlijkse periodieke verhogingen van f 348,—).

Kindertoeslag volgens rijksregeling.

Verplaatsingskosten-besluit van toepassing.

Aanstelling boven het minimum is niet uitgesloten.

Eigenhandig, niet met ball-point, geschreven sollicitaties binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad te richten aan Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Schiedam en te zenden aan Afd. C. der Gemeente-Secretarie.

Bij de Dienst der Havens en Handelsinrichtingen (Beheer Zeehaven) der Gemeente Amsterdam bestaat de mogelijkheid tot plaatsing van een

DOCTORANDUS IN DE ECONOMIE

ter vervulling van de functie van Adjunct-Econoom. Salarisgrenzen f 6442.68—f 8198.04. (Salarisherziening per 1 Juli 1955 is in voorbereiding. Kindertoeslag volgens gemeentelijke regeling).

Leeftijd bij voorkeur niet boven 30 jaar. Ervaring in documentatie en enig researchwerk strekt tot aanbeveling.

Sollicitaties met foto en uitvoerige inlichtingen onder No. 191 H.H.I. vóór 15 Juli a.s. te richten tot de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

vacatures

Bij het Secretariaat van het Centraal Bureau voor de Rijn- en Binnenvaart, Veerkade 9, Rotterdam, kan worden aangesteld:

een bij voorkeur academisch gevormd

MEDEWERKER

Enige publicistische ervaring en belangstelling voor sociale vraagstukken strekt tot aanbeveling. Schriftelijke sollicitaties met uitvoerige inlichtingen moeten worden gericht tot bovengenoemd secretariaat.

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de Secretarie-afdeling Algemene Personeelszaken kan een academisch gevormde, ervaren

bedrijfspsycholoog

worden geplaatst.

Bezoldiging volgens gemeentelijke regeling.

Aan gehuwden worden in het algemeen de reis- of pensiekosten en verhuiskosten vergoed.

Sollicitaties te richten tot Burgemeester en Wethouders en in te zenden aan het Bureau Personeelvoorziening, kamer 331, Raadhuis, Rotterdam, binnen 14 dagen na deze oproep, onder no. 259.

SHELL NEDERLAND N.V.

vraagt

deskundigen

die zullen worden belast met
ORGANISATIE-PROBLEMEN

Academische opleiding (diploma Ir Delft, B.O.) gewenst.

Brieven, voorzien van pasfoto, aan Shell Nederland N.V., Afd. Personeel/IR, Postbus 69, Den Haag.

DE N.V. PROVINCIALE GELDERSCHE ELECTRICITEITS-MAATSCHAPPIJ

vraagt als assistent van de hoofdadministrateur

een economisch doctorandus

of

een accountant

(lid N.I.v.A. of V.A.G.A.)

In aanmerking komen zij, die voorts aan de volgende eisen voldoen:

leeftijd 30 à 35 jaar;

enige jaren praktische ervaring in het bedrijfsleven.

Sollicitaties, voorzien van een recente pasfoto en een korte, doch duidelijke levensbeschrijving (speciaal met betrekking tot de gestelde eisen), te richten aan de directie, Utrechtsestraat 55 te Arnhem, voor of uiterlijk op 1 Augustus 1955. Persoonlijk bezoek uitsluitend na oproeping.

indola

VOORBURG

zoekt een

secretaris van de directie

die de commerciële directeur in alle werkzaamheden terzijde kan staan en moet kunnen vervangen.

Gedacht wordt aan een academicus (jurist, econoom of accountant) van ca 35 jaar, die over ruime ervaring in het bedrijfsleven beschikt, die meent uitgesproken kwaliteiten te bezitten vooral op commercieel en organisatorisch terrein, en die verlangend is deze in dit sterk dynamisch bedrijf ten volle te ontplooiën.

Sollicitanten worden verzocht hun uitvoerige, met de hand geschreven brieven, die discreet behandeld zullen worden, vergezeld van recente pasfoto en gemerkt „Indola“ te richten aan

Drs Ir H. J. Kolkman, W. Verschoor en Drs J. C. Oudshoorn,
Psychologisch Adviseurs
Groothandelsgebouw B 7, Rotterdam.

De

overige

Personeels-

annonces

treft U

aan

op

pagina

623